

Nr 108.

Ankom till riksdagens kansli den 3 maj 1946 kl. 2 em.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till stipendier åt lärjungar vid högre läroanstalter m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

(2:a avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln (punkterna 162, 203, 243, 244, 265 och 266 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 4 januari 1946) föreslagit riksdagen att, i avbidan på den proposition i ämnet, som kunde varda riksdagen förelagd, beräkna för budgetåret 1946/47

dels till Stipendier åt lärjungar vid högre läroanstalter ett reservationsanslag av 4 000 000 kronor;

dels till Stipendier för studier genom korrespondens och vid enskilda realskolor med kombinerad undervisning ett reservationsanslag av 175 000 kronor;

dels till Folkhögskolor: Stipendier åt elever ett förslagsanslag av 1 300 000 kronor;

dels till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Stipendier åt elever vid kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning ett förslagsanslag av 1 800 000 kronor;

dels till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Stipendier åt elever vid centrala verkstadsskolor ett förslagsanslag av 1 650 000 kronor;

dels till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Stipendier åt elever vid verkstadsskolor för viss arbetslös ungdom ett förslagsanslag av 100 000 kronor;

dels till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Stipendier åt elever vid flygmekanikerskolan i Mölndal ett förslagsanslag av 150 000 kronor;

dels till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Stipendier åt elever vid sjömannaskolor ett förslagsanslag av 50 000 kronor;

dels till Folkliga musikskolan i Arvika: Stipendier ett anslag av 1 500 kronor;

dels ock till Statens studielån: Studielånenämnden ett anslag av 40 000 kronor.

I propositionen nr 183 har Kungl. Maj:t sedermera, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 8 mars 1946, föreslagit riksdagen att

1. medgiva, att stipendier åt lärjungar vid i sistnämnda statsrådsprotokoll angivna läroanstalter må utgå i huvudsaklig överensstämmelse med av chefen för ecklesiastikdepartementet förordade grunder;

2. till Stipendier åt lärjungar vid högre läroanstalter för budgetåret 1946/47 anvisa ett förslagsanslag av 4 500 000 kronor, varav högst 2 500 000 kronor må användas till behovsprövade stipendier;

3. till Stipendier för studier genom korrespondens och vid enskilda realskolor med kombinerad undervisning för budgetåret 1946/47 anvisa ett reservationsanslag av 175 000 kronor;

4. till Statens studielån: Studielånenämnden för budgetåret 1946/47 anvisa ett förslagsanslag av 50 000 kronor;

5. till Folkhögskolor: Stipendier åt elever för budgetåret 1946/47 anvisa ett förslagsanslag av 1 300 000 kronor;

6. till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Stipendier åt elever vid kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning för budgetåret 1946/47 anvisa ett förslagsanslag av 1 800 000 kronor;

7. till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Stipendier åt elever vid centrala verkstadsskolor för budgetåret 1946/47 anvisa ett förslagsanslag av 1 650 000 kronor;

8. till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Stipendier åt elever vid verkstadsskolor för viss arbetslös ungdom för budgetåret 1946/47 anvisa ett förslagsanslag av 100 000 kronor;

9. till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Stipendier åt elever vid flygmekanikerskolan i Mölndal för budgetåret 1946/47 anvisa ett förslagsanslag av 150 000 kronor;

10. till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Stipendier åt elever vid sjömansskolor för budgetåret 1946/47 anvisa ett förslagsanslag av 50 000 kronor;

11. till Folkliga musikskolan i Arvika: Stipendier för budgetåret 1946/47 anvisa ett anslag av 3 600 kronor.

I samband härmed har utskottet till behandling förehåft

dels en inom första kammaren av herr *Forslund* väckt motion (I: 279), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta,

1:o att under budgetåret 1946/47 stipendier åt behövande lärjungar vid högre läroanstalter, folkhögskolor, kommunala och enskilda anstalter

för yrkesundervisning, centrala verkstadsskolor, verkstadsskolor för viss arbetslös ungdom, flygmekanikerskolan i Mölndal, sjömansskolor samt vid folkliga musikskolan i Arvika må utgå med högst 100 kronor per läs- eller arbetsmånad;

2:o) att till sådan behövande lärjunge må utgå jämväl ersättning för nödvändiga resor från och till skol- eller kursorten;

3:o) att vid stipendietilldelningen så vitt möjligt enhetliga normer skola tillämpas;

4:o) att stipendier icke böra utgå till lärjungar i sådana klasser i läroverk och liknande skolor, som motsvara folkskolans klasser 5—6;

5:o) att hos Kungl. Maj:t anhålla om fortsatt utredning angående möjligheten att erhålla enhetliga stipendiegrunder vid samtliga ungdomsskolor; samt

6:o) att, därest ovannämnda förslag vinna riksdagens bifall, vidtaga de jämkningar i de äskade stipendieanslagen för budgetåret 1946/47, som härav kunna föräledas;

dels en inom första kammaren av herr *Gustaf Karlsson m. fl.* väckt motion (I: 280), vari hemställt, att riksdagen, med bifall i övrigt till Kungl. Maj:ts proposition nr 183, måtte besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att de synpunkter, som anförts i motionen, skola beaktas vid prövningen av stipendiebehovet hos lärjungar vid högre läroanstalter samt vid prövningen av stipendiebehovet hos elever vid yrkes- och folkhögskolor samt liknande läroanstalter;

dels en inom andra kammaren av herr *Ohlin* väckt motion (II: 438), vari hemställt, att riksdagen måtte besluta om en höjning dels av det i Kungl. Maj:ts proposition nr 183 begärda anslaget för stipendier åt lärjungar vid högre läroanstalter från 4 500 000 kronor till 5 000 000 kronor, varav högst 3 000 000 kronor må användas till behovsprövade stipendier, dels av anslaget till stipendier för studier genom korrespondens och vid enskilda realskolor med kombinerad undervisning till 225 000 kronor och att detta anslag ges karaktären av förslagsanslag;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Wahlund m. fl.* (I: 276) och den andra inom andra kammaren av herr *Nilson* i Spånstad *m. fl.* (II: 428), i vilka hemställt, att riksdagen vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 183 måtte medgiva de ändringar i stipendiegrunderna, som i motionen förordats, och besluta att i anledning därav anvisa för budgetåret 1946/47

till Stipendier för studier genom korrespondens och vid enskilda realskolor med kombinerad undervisning ett förslagsanslag av 300 000 kronor;

till Folkhögskolor: Stipendier åt elever ett förslagsanslag av 1 430 000 kronor;

till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Stipendier

åt elever vid kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning ett förslagsanslag av 1 980 000 kronor;

till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Stipendier åt elever vid centrala verkstadsskolor ett förslagsanslag av 1 815 000 kronor;

till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Stipendier åt elever vid verkstadsskolor för viss arbetslös ungdom ett förslagsanslag av 110 000 kronor;

till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Stipendier åt elever vid flygmekanikerskolan i Mölndal ett förslagsanslag av 165 000 kronor;

dels ock en inom andra kammaren av herr *Ståhl m. fl.* väckt motion (II: 418), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta, att, vid fastställandet av normer för stipendier till elever i högre icke obligatoriska skolor, elever vid landsbygdens korrespondensrealskolor jämföras med elever vid allmänna högre skolor i fråga om rätt till statliga studiestipendier.

Stipendier åt lärjungar vid högre läroanstalter.

Stipendiefrågans behandling 1945.

I proposition nr 74 till 1945 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t, att stipendier efter närmare angivna grunder skulle kunna utgå till de lärjungar vid högre läroanstalter, vilka icke å sin hemort hade tillgång till sådan skola, de önskade bevista för sin utbildning utöver det obligatoriska skolstadiet. Riksdagen beslöt i huvudsaklig överensstämmelse med Kungl. Maj:ts förslag angående grunderna för stipendierna utgående men företog i avseende å stipendiebeloppen vissa jämkningar. Rörande stipendiebeloppen anförde riksdagen i sin skrivelse nr 351 bland annat följande.

Beträffande normerna för tilldelning av stipendier har departementschefen funnit det lämpligt, att ett högstbelopp för läsår och lärjunge fixeras. Departementschefen har med utgångspunkt från att stipendier åt elever vid folkhögskolor och vid anstalter för yrkesundervisning i årets åttonde huvudtitel föreslagits utgå med ett högsta stipendiebelopp för högsta behovsgraden av 75 kronor för månad, ansett samma belopp, vilket vid högre läroanstalter för läsår innebure 675 kronor, böra bestämmas som maximum för de nu ifrågasatta stipendierna.

Riksdagen får erinra därom, att innevarande års riksdag i anledning av ovannämnda förslag om ett högsta stipendiebelopp av 75 kronor för månad åt elever vid folkhögskolor i sin skrivelse nr 8 anført, att åtskilliga skäl talade för principen att helt obemedlade elever borde kunna få alla sina kostnader för genomgång av en folkhögskolekurs täckta genom stipendier, helt eller till väsentlig del av statsmedel. Riksdagen ansåg sig dock icke i detta sammanhang böra taga ställning till denna fråga utan fann sig för närvarande böra godtaga de av skolöverstyrelsen föreslagna stipendiegrun-

derna att gälla för nästa budgetår. I fråga om stipendierna för elever vid anstalter för yrkesundervisning gjorde riksdagen motsvarande uttalande.

I anslutning till dessa uttalanden från riksdagens sida vill riksdagen nu framhålla, att enligt riksdagens mening starka skäl tala för den principen, att stipendierna för såväl teoretiska som praktiska studier för helt obemedlade studiebegåvade lärjungar från både landsbygden och städer eller andra tätorter avpassas så, att de i huvudsak giva full behovstäckning. Riksdagen förutsätter därför, att samtliga stipendiefrågor av nu förevarande eller liknande slag (studiehjälp åt landsbygdens ungdom och ungdom från städer och andra tätorter, stipendier till elever vid folkhögskolor och anstalter för yrkesundervisning m. m.) om möjligt redan vid nästa års riksdag komma att lösas i överensstämmelse med den av riksdagen sålunda angivna principen. I avvaktan härpå och för att redan vid innevarande års riksdag i viss mån tillmötesgå det ovannämnda önskemålet har riksdagen beslutat en jämkning i det av departementschefen åt ungdom från landsbygden föreslagna högsta stipendiebeloppet. För att giva den stipendieutdelande myndigheten önskvärd rörelsefrihet vid stipendieutdelningen anser riksdagen, att i särskilda fall, nämligen då det är fråga om helt obemedlade lärjungar, stipendiebeloppet bör kunna utgå med högst 800 kronor för läsår.

Riksdagen underströk vidare angelägenheten av att frågan om hjälpåtgärder för underlättandet av tillträdet till högre undervisning för studielämpliga barn från ekonomiskt svagt ställda familjer i städer och tätorter snarast bringades till en lösning.

Med anledning av riksdagens beslut utfärdade Kungl. Maj:t den 29 juni 1945 kungörelse angående stipendier åt vissa lärjungar för bedrivande av högre studier (nr 592). Enligt nämnda kungörelse må stipendium utgå åt lärjungar vid allmänt läroverk, kommunalt gymnasium, kommunal mellanskola, kommunal flickskola, praktisk mellanskola, högre folkskola, tekniskt läroverk, konstfackskolan med undantag av konstindustriella aftonskolan och teckningslärarinstitutet, bergsskolan i Filipstad, textilinstitutet i Borås med undantag av kursen för textil- och konfektionsingenjörer, Lennings textiltekniska institut i Norrköping, grafiska institutet, statsunderstött handelsgymnasium samt sådan enskild under skolöverstyrelsens eller överstyrelsens för yrkesutbildning inseende ställd läroanstalt, vars bildningsmål är jämförligt med förutnämnda läroanstalters. Stipendium må utgå såsom bidrag till kostnader för inackordering på skolorten och dels till inackorderad lärjunge jämväl för resor mellan hemort och skolort, dels ock för dagliga resor. Stipendium må jämväl utgå till dagligen resande lärjunge såsom bidrag till kostnader för måltid under huvudrasten. Såsom villkor för erhållande av stipendium skall gälla, att lärjungen är i behov av ekonomisk hjälp för sina studier, att önskad skolutbildning icke kan erhållas å hemorten eller i dess närhet samt att lärjungen ingiver grundade förhoppningar om framgång i sina studier.

Beslut rörande utdelande av stipendier fattas av studielånenämnden. Vid utdelningen skall särskilt beaktas,

att vid bedömande av fråga om stipendium till inbördes likställda lär-

jungar företräde gives den, vilken ämnar förvärva sådan högre utbildning, som direkt tager sikte på ett praktiskt yrke,

att hänsyn tages till lärjunges hemort, kommunikationsförhållandena mellan denna och skolorten, den ungefärliga kostnad lärjungens utbildning kan beräknas medföra under det läsår, för vilket stipendiet är avsett, samt de stipendier och övriga medel, vilka under samma tid stå till hans förfogande för ändamålet,

att stipendium må utgå med högst 800 kronor för läsår, varvid skall iakttagas, att högsta stipendiebeloppet endast må tilldelas lärjunge, som är helt obemedlad, samt

att särskilt stipendium må tilldelas inackorderad lärjunge för skäligt antal resor mellan hemorten och skolorten.

Studielånenämnden har den 19 december 1945 utdelat 2 392 stipendier till inackordering å sammanlagt 1 083 300 kronor, 628 stipendier till resor för inackorderade lärjungar å tillhoppa 36 140 kronor, 2 468 stipendier för dagliga resor mellan hemorten och skolan å sammanlagt 242 295 kronor samt 2 000 stipendier för frukostmål i skolstaden under huvudrasten å tillhoppa 282 220 kronor. Inalles ha sålunda 1 643 955 kronor utgått i stipendier.

Med skrivelse den 15 december 1945 har *1940 års skolutredning* överlämnat utredning och förslag till vidgad omfattning av ifrågavarande stipendieverksamhet. Häröver ha yttranden avgivits av *skolöverstyrelsen* efter hörande av visst antal rektorer och folkskolinspektörer med flera, *överstyrelsen för yrkesutbildning* efter hörande av vissa styrelser och rektorer vid under överstyrelsen lydande läroanstalter, *studielånenämnden*, *statskontoret*, *överståthållarämbetet* och samtliga *länsstyrelser*, samtliga *domkapitel*, styrelsen för *svenska stadsförbundet*, styrelsen för *svenska landskommunernas förbund*, *statsläroverkens rektorsförening*, *läroverkslärarnas riksförbund* samt *Sveriges folkskolläraryförbund*.

Studielämplighet. Grundstipendium.

Skolutredningen. Skolutredningen har i sitt förslag upptagit frågan om studiehjälp även åt städernas och tätorternas lärjungar i högre skolor. Utredningen har vidare funnit lämpligt att i detta sammanhang ånyo beröra även de avlägset från högre skola boende lärjungarnas stipendiefråga. En linje borde nämligen sökas, framhåller utredningen, efter vilken stipendiefördelningen skulle kunna ordnas enligt ett i huvudsak enhetligt system och genom samtidig behandling av stipendieansökningarna från båda nyss angivna grupper av lärjungar. Härvid måste då först ett spörsmål av principiell innebörd diskuteras. Det gällde grunderna för »landsbygdsstipendierna».

Utredningen har i nu angivna hänseenden anfört i huvudsak följande.

De s. k. landsbygdsstipendierna hava främst tillkommit som ett led i strävandena att bereda landsbygdsbarnen lättare tillgång till högre skolbildning. Enligt nu gällande bestämmelser utgå emellertid stipendier även till andra lärjungar än från landsbygden, nämligen till sådana, som i sin hemort, även om denna är stad eller tätort, icke ha tillgång till en skola, där de kunna erhålla önskad utbildning. Genom att utdela ifrågavarande individuella understöd ha statsmakterna åsyftat att utjämna den skillnad i möjligheter till högre skolbildning, som ligger däri, att högre undervisningsanstalter äro förlagda till städer och tätorter och att särskilda fackskolor, såsom tekniska läroverk och handelsgymnasier, blott finnas i ett fåtal städer. Stipendierna motiveras visserligen också av den allmänna principen, att ungdomen bör få den utbildning, som anlagen göra önskvärd, utan hinder av ekonomisk art, men den speciella motivering, som drivit fram »landsbygdsstipendierna», har givit dem en särprägel av utjämningsbidrag från statens sida, en karaktär av kompensation för att erforderliga skolor icke finnas i hemorten.

Skulle nu utjämning konsekvent genomföras, borde naturligtvis all ungdom, som i sin hemort icke har önskade utbildningsmöjligheter, få dessa »utjämnande» stipendier, oavsett behov av ekonomisk hjälp eller studiekvalifikationer. Så långt har emellertid varken skolutredningen i sitt betänkande III, Kungl. Maj:t i sin proposition eller riksdagen dragit konsekvenserna av utjämningsprincipen.

För det första undantagas alla de lärjungar, som icke kunna anses vara studielämpliga. Detta undantag från utjämningsprincipen synes väl motiverat. Att av statsmedel ge stipendier för vissa studier åt lärjungar, som icke visat tillräcklig begåvning eller erforderliga anlag för ifrågavarande utbildningslinje, vore att motverka den utveckling, som stipendierna böra främja, nämligen att bereda plats i högre läroanstalter åt begåvade ungdomar ur ekonomiskt svagare befolkningslager. Någon uppmjukning av bestämmelsen om prövning av begåvning för den valda utbildningslinjen synes därför icke böra ske. Det bör tvärtom, i likhet med vad skolutredningen tidigare föreslagit, angivas som ett första villkor för erhållande av stipendium, att lärjungen visat god lämplighet för den valda utbildningslinjen. Studielämpligheten bör i flertalet fall kunna bedömas efter företedda skolbetyg, varvid en så säker bedömning som möjligt ernås därigenom, att betyg från flera terminer upptagas till prövning. Särskilt i gränsfall är det av vikt, att icke endast senast erhållna terminsbetyg bli utslagsgivande. Formulär till intyg av lärare rörande studielämpligheten bör utarbetas av den stipendieutdelande myndigheten i samråd med sakkunniga på området. I denna fråga synes främst samarbete böra sökas med statens psykologisk-pedagogiska institut.

För det andra inskränkes utjämningsprincipen därav, att prövning skall ske av lärjunges stipendiebehov. Behovsprövningen har motiverats främst med statsfinansiella skäl, och dessa väga givetvis tungt. Men det torde behöva övervägas, om dessa allena böra få vara utslagsgivande i ett fall som detta. Behovsprövningen beträffande alla studielämpliga lärjungar innebär nämligen ett så radikalt bortseende från den princip, som ovan kallats utjämningsprincipen, att den icke synes kunna konsekvent genomföras. Principen att varje uppväxande individ, oberoende av bostadsort, skall få tillgång till högre undervisning, leder till att problemställningen i korthet blir denna: antingen skolgång i hemorten eller understöd för skolstudier på annan ort. Skolan i hemorten står principiellt öppen för alla hemortens studiebe-

gåvade lärjungar. Öppnas nya möjligheter att anordna högre undervisning på landsbygden, få flera landsbygdsbarn studiemöjligheter av förevarande slag. Då nu av flera skäl högre skolor icke kunna upprättas i den utsträckning, att alla landsbygdsbarn, som så önska, utan inackordering eller dagliga resor kunna bevista en högre skola, blir konsekvensen den, att stipendierna, d. v. s. ersättningen för avsaknaden av skolor, också böra bli tillgängliga för all avlägset från högre skola boende landsbygdsungdom. Då ställas de i huvudsak på samma utgångslinje som sina jämnåriga i orter med högre skola. Nu kan man bland annat av statsfinansiella hänsyn icke tänka sig, att full jämlikhet härvidlag kan skapas. Men för de studielämpliga landsbygdsbarnen borde åtminstone en viss kompensation alltid lämnas för avsaknaden av skolor i hemtrakten, och denna kompensation borde utgå oavsett sökandes behov av studiehjälp. Därmed skulle klarare angivas statsmakternas vilja att söka utjämna olikheten mellan tätorternas och landsbygdens skolförhållanden, även om statsfinansiella hänsyn nödgå till återhållsamhet i fråga om medeltilldelningen. Enligt denna tankegång borde alltså för alla studielämpliga lärjungar, som för sin utbildning i högre läroanstalter äro nödsakade att bo borta från hemmet, inackorderade på skolorten, utgå ett *grundstipendium*. Men då grundstipendiet uppenbarligen icke kan beräknas utgå med så högt belopp, att det helt täcker kostnaden för studier i högre skola, skulle grundstipendiet med hänsyn till behovsgraden kunna påbyggas med successivt höjda belopp, så att för helt obemedlad lärjunge full behovstäckning för hans studier kunde erhållas.

I anslutning till vad sålunda anförts har skolutredningen föreslagit, dels att såsom första villkor för erhållande av stipendium skall gälla, att lärjungen visat god lämplighet för vald utbildningslinje, dels ock att grundstipendium utan behovsprövning efter av utredningen närmare angivna grunder skall utgå till lärjungar, som icke i hemorten eller dess närhet ha tillgång till sådan högre skola, som de för sin utbildning önska bevista.

R e m i s s y t t r a n d e n. I yttrandena understrykes enstämmigt, att *studielämpligheten* bör vara första villkoret för erhållande av stipendium. *Skolöverstyrelsen* framhåller, att svaren från rektorer med flera klart och tydligt giva tillkänna den meningen, att studielämplighet bör vara en oavvislig och välbestyrkt förutsättning för rätt till stipendium — det må gälla landsbygdens ungdom eller den övriga — och att uppfyllandet av detta krav bör garanteras genom att noggranna direktiv meddelas för styrkandet av sagda lämplighet.

För egen del anför skolöverstyrelsen härom följande.

Ådagalagd studiebegåvning förutsättes som villkor för åtnjutande av stipendium, av vilket slag detta må vara, grundstipendium eller tilläggsstipendium, och vilken grupp av stipendiesökande det må gälla, inackorderade, resande eller på skolorten boende. Denna förutsättning vill också överstyrelsen kraftigt betona med hänvisning till dels tidigare i olika sammanhang framförda argument, dels ovan berörda uttalanden från de olika skolornas företrädare. I författningsbestämmelserna bör enligt överstyrelsens mening inryckas som oeftergivligt villkor för rätt till stipendium, att begåvning och lämplighet för den valda studievägen — denna må vara mer

teoretiskt eller praktiskt inriktad — bestyrkes *dels* genom senaste terminsbetyg, *dels* genom vederbörande lärares särskilda intyg och *dels* genom av vederbörande lärare avgivet intyg om lärjunges rangordning i klassen (jämförelseplats) samt slutligen — i den mån sådant må förekomma — intyg om resultatet av anställd testning. Med »vederbörande lärare» förstås i fråga om lämplighetsintyget i regel *en* lärare, i fråga om jämförelseplatsen blir åter samtliga lärares vitsord, som undervisa lärjungen, avgörande. Någon bestämd betygsnivå, uttryckt i poängsumma eller genomsnitt, anser överstyrelsen däremot icke tjänligt att fastställa, då skalan enligt erfarenheten visat sig vara alltför varierande inom olika skolor. Överstyrelsen vill förordla förslaget om särskilt formulär för lärarintyget, vilket bör innehålla preciserade frågor, även avseende lärjungens karaktärsenskaper. Inplacering i rangordning i klassen torde vara en mycket värdefull relativ mätare på begåvningsurvalet i en viss samling lärjungar. Sådan placering användes i viss mån redan nu i och med uppställningen av de stipendiesökande i den ordning de anses böra komma i fråga. Hittills har dock blandade synpunkter fått göra sig gällande. Skall studielämpligheten klart framträda, bör denna bedömningsgrund renodlas. För behovsprövning torde man lättare kunna undvara en sådan lokalt utarbetad ranglista, då till ansökningen fogade papper direkt böra styrka behovsgraden inför centralmyndigheten. Intet bör emellertid hindra, att särskild lista över placeringen enligt behovsgrad även medsändes från vederbörande skola liksom anteckning om de särskilda omständigheter, som kunna åberopas för vare sig lämplighetsgrad eller behovsgrad.

Liknande synpunkter framföras av *studielånenämnden* samt *flera länsstyrelser* och *domkapitel*. *Överstyrelsen för yrkesutbildning* framhåller, att då fråga är om elever vid exempelvis tekniska läroverk, hänsyn också bör tagas till andra meriter än skolbetyg, bland annat till praktisk verksamhet.

På åtskilliga håll framhålles, att urvalet av stipendiater efter lämplighet för avsedd utbildning erbjuder stora svårigheter men är av avgörande betydelse för stipendieverksamheten. Önskemål framföras också om närmare preciserade bestämmelser för urvalet av stipendiater. Krav på skärpta anspråk på stipendiaternas studielämplighet framföras av flera myndigheter, såsom *länsstyrelserna i Jönköping, Karlstad och Uppsala*. *Överståthållarämbetet* anser sig böra understryka angelägenheten av att vid urvalet av stipendiater för teoretiska studier anspråken på deras begåvning ställas jämförelsevis högt. Annars befrämjades den enligt ämbetets uppfattning växande tendensen hos ungdomen att söka sig till sådana yrken, för vilka uppställas krav på viss boklig utbildning, en tendens, som kunde vara ägnad att sänka aktningen för det kroppsliga arbetet och som jämväl ur andra synpunkter, såsom i fråga om den lämpligaste fördelningen av arbetskraften på olika yrken, kunde visa sig medföra olägenheter.

Domkapitlet i Lund understryker mycket kraftigt, att ett strängare urval måste ske av sökande till de teoretiska utbildningslinjerna än till de praktiska och hävdar, att för studiehjälp vid realskolor, allmänna läroverk och

motsvarande utbildningsanstalter en verklig prövning, helst även genom psykologisk testning, bör ske av sökandes studielämplighet.

Skolutredningens förslag om grundstipendium har vunnit så gott som enhällig anslutning av de hörda myndigheterna.

Grundstipendiernas storlek.

Skolutredningen. Utredningen har härom anfört i huvudsak följande.

Hur stort grundstipendiet bör vara, är en avvägningsfråga, där även statsfinansiella skäl göra sig gällande. Rent principiellt borde grundstipendiet eller kompensationsstipendiet utgå med ett belopp, som motsvarar »landsbygdslärjungarnas» merkostnad i jämförelse med kostnaderna för de i skolorten hemmaboende lärjungarnas skolgång. Skolöverstyrelsen beräknade i sin stipendieutredning 1939 denna merkostnad till lägst hälften av inackorderingskostnaden. Skolutredningen har år 1944 räknat med en medelinackorderingskostnad av minst 1 000 kronor per lärjunge och år. Sammanställas dessa beräkningar, kommer man till att grundstipendiet borde utgöra minst 500 kronor per lärjunge och år.

Till inackorderad landsbygdsungdom kunna även utgå stipendier för ett skäligt antal resor till och från skolorten. Även dessa äro ett led i strävandena att utjämna skillnaden mellan stad och landsbygd. De böra därför i konsekvens med ovan förda resonemang alltid utgå med visst belopp till de lärjungar, som med hänsyn till studielämplighet uttagits till stipendiater. Som lämpligt grundstipendium i dessa fall föreslås hälften av billigaste resekostnad. Även för dagliga resor och frukostmål i skolorten bör utgå grundstipendium, motsvarande hälften av styrkta billigaste kostnader.

Remissyttranden. De hörda myndigheterna ha i regel icke haft något att erinra mot ett grundstipendium å 500 kronor för inackordering.

Förslaget om grundstipendium med halva resekostnaden åt dagligen resande lärjungar har föranlett erinringar från flera håll; i stället anses att grundstipendiet bör utgå med *hela* resekostnaden.

Förslaget om grundstipendium med halva kostnaden för frukostmål åt dagligen resande lärjungar har däremot ej föranlett någon erinran. På sina håll påpekas dock, att införandet av skolmåltider bör beaktas vid stipendieutdelningen.

Behovsprövade stipendier.

Skolutredningen. Utredningen har föreslagit, att utöver grundstipendierna till landsbygdsungdom för inackordering, dagliga resor och frukostmål skulle, efter behovsprövning, utgå ytterligare stipendier. Sådana stipendier skulle utgå även till ungdom med hemvist på skolorten. Om de behovsprövade stipendiernas storlek yttrar skolutredningen bland annat följande.

Både för skolorternas ungdom och för landsbygdsungdom, som fått grundstipendium, skulle samtidigt behovet av stipendium prövas. Härvid blir riksdagens uttalande om stipendiernas storlek vägledande. Enligt riksdagen talade starka skäl för den principen, att stipendierna avpassades så, att de i huvud-

sak gäve full behovstäckning för helt obemedlade studielämpliga lärjungars studier. Den fulla behovstäckningen är mycket växlande från fall till fall och innebörden av uttrycket kan för övrigt uppfattas mycket olika. Därest principen om full behovstäckning konsekvent skulle genomföras, synes det därför vara svårt att vinna enighet om ett godtagbart högsta stipendiebelopp. Riksdagens uttalande torde emellertid icke böra tolkas så, att riksdagen motsatt sig tanken på ett högstbelopp. Och fastställandet av ett högsta stipendiebelopp har givna fördelar. Den sökande vet, vad han högst kan vänta att erhålla till hjälp för sina studier, han kan därför säkrare göra en kalkyl över sina studiekostnader och på denna grund bestämma, om han skall ge sig in på en viss studiebanan, den utdelande myndighetens arbete med fördelningen av stipendierna förenklas, och anslagsbehovet kan lättare beräknas. I fråga om andra stipendiatgrupper, såsom lärjungarna vid folkhögskolor, lantmanna- och lanthushållsskolor samt yrkesskolor, har också högstbelopp alltid fastställts. Då nu för landsbygdsungdomen ett grundstipendium avsetts täcka merkostnaden för beivrandet av högre skola jämfört med på skolorten boende elevs kostnader för skolgången, bör högstbeloppet utöver grundstipendiet beräknas så, att det helt täcker genomsnittskostnaden för den senare elevens skolgång. Överstyrelsen för yrkesutbildning har i sin stipendieutredning 1944 beräknat denna kostnad till 60 kronor per lärjunge och månad. För en skolgång på 9 månader skulle då kunna utgå högst 540 kronor. En landsbygds-lärjunge skulle härigenom kunna erhålla högst $500 + 540$ kronor = 1 040 kronor per läsår. Detta belopp motsvarar i huvudsak den medelkostnad för inackordering, lägst 1 000 kronor, som skolutredningen räknat med i sin stipendieutredning 1944. För en lärjunge med hemvist på skolorten skulle högsta stipendiebeloppet bli 540 kronor.

I fråga om behovsprövade stipendier till dagligen resande lärjungar föreslår skolutredningen, att dessa skulle kunna utgå med högst hälften av kostnaderna för resor samt för frukostmål i skolorten. Helt obemedlad lärjunge av denna kategori skulle då erhålla full täckning för sina kostnader för resor och frukostmål.

R e m i s s y t t r a n d e n. Mot det föreslagna högstbeloppet för behovsprövat stipendium, 540 kronor, ha blott få erinringar framställts. I fråga om de dagligen resande lärjungarna föreslå *skolöverstyrelsen, studielånenämnden* m. fl. att även dessa skola komma i åtnjutande av stipendium å högst 540 kronor.

Särskilda tilläggsstipendier.

Skolutredningen föreslår, att i enstaka särskilt ömmande fall högsta stipendiebeloppet må kunna överskridas.

Inskränkning i stipendierätten.

Skolutredningen föreslår, att stipendium icke skall kunna utgå till å skolorten bosatt lärjunge, som tillhör realskoleklass, parallell med folkskolestadiet. Härom anför skolutredningen bland annat följande.

Så långt skolplikten sträcker sig, har i författning angivits en annan väg än stipendievägen för studiernas möjliggörande. Under de år, som skolplikten varar, är det närmast hemkommunens plikt att genom sina sociala organ och genom anslag för sociala ändamål av olika slag stödja dem, som på grund av ekonomiska svårigheter icke kunna bevista skolan. Detta är primärt den enskilda kommunens angelägenhet, och därest statens medverkan fordras, är detta ett led i den statliga sociala omvårdnaden och icke en egentlig skolfråga. Och kommunens skyldigheter mot ungdomen under skolpliktstiden bör icke inskränkas till vissa kategorier studerande ungdomar. Är en lärjunge i skolpliktsåldern i behov av ekonomisk hjälp för att fullgöra sin skolgång, bör han därför få denna hjälp, i vilket slag av offentlig skola han än går. Elever i med folkskolan parallella realskoleklasser böra enligt ovan framförda tankegång i lika mån som deras jämnåriga kamrater i folkskoleklasserna få del av sin hemkommuns omvårdnad och förmåner, om de äro i behov härav för sin skolgång. Frågan om hur denna sociala hjälp skall organiseras ingår i den större frågan om den allmänna socialvårdens organisation, vilken fråga utredes av särskilda sakkunniga, och skall därför icke här närmare behandlas. Det bör emellertid påpekas, att folkskolestadgan innehåller bestämmelse om ekonomiskt stöd åt hemmen i vissa fall för barnens skolgång. Jämlikt § 49 böra föräldrar eller målsmän, vilka icke äga tillgång att bekosta lärjunges skolgång, genom vederbörande skoldistrikts försorg härutinnan understödjas genom för ändamålet särskilt anslagna medel, vilka skola omhänderhavas av skolrådet. Sådant understöd må icke anses vara av fattigvårds karaktär. Enhetsskolans likställande av alla skolformer på samma stadium synes förutsätta, att dessa bestämmelser utsträckas att gälla även lärjungar i skolpliktsåldern i med folkskolan parallella klasser inom allmänna högre skolor.

Skolöverstyrelsen har gjort invändningar mot skolutredningens ifrågasvarande förslag.

Överstyrelsen anser sig böra påpeka inkonsekvensen i att utredningen utgått ifrån att den kommunala understödspflichten skulle stanna vid att omfatta endast barn, som besöka skola inom skolorten. För de inackorderade och resande har någon åtskillnad mellan barn inom och utom skolpliktsåldern icke beräknats. En obemedlad lärjunge i skolpliktsålder, som vore inackorderad i stad för att t. ex. genomgå klass 1⁴ i realskola, skulle sålunda få statsunderstöd, medan en obemedlad lärjunge i samma ålder, som hade tillfälle att gå i motsvarande klass i hemortens kommunala mellanskola, om där finnes sjuårig folkskola, skulle bero av kommunens understöd. Skillnaden mellan landsbygdsbarnens och skolortsbarnens villkor bleve säkerligen i många fall väsentlig och på skilda orter starkt varierande. Det skulle till och med kunna inträffa, att elever i en och samma klass kunde bli olika lottade, om de övergått till högre skola vid olika ålder. Konsekvensen synes fordra, att *antingen* de resande och inackorderade lärjungarna i skolpliktsålder av staten finge det grundbelopp, som avser att utjämna merkostnad på grund av avlägsen hemort, men däremot av kommunen det tilläggsunderstöd, som betingas av ekonomiska behov, *eller* att staten understödde dem alla i enlighet med reglerna för understöd åt barn över skolpliktsåldern. Överstyrelsen vill för sin del obetingat förorda det senare alternativet. De kommunala understöd, som utgå enligt den av utredningen åberopade § 49 folkskolestadgan, äro icke att jämföra med de före-

slagna statsunderstöden, då de dels utgå utan någon hänsyn till studiebegåvning, dels ofta bestå endast i tilldelning av skor eller andra klädespersedlar. Överstyrelsen erinrar i detta sammanhang därom, att kommuns rätt att tilldela understöd i stipendieform icke är obestriddlig och för närvarande föremål för utredning. Vid tilldelningen av statsstipendierna bör emellertid skälig hänsyn tagas till i vad mån kommunala understöd utgå till en lärjunge eller icke, i överensstämmelse med den föreskrift, som nu gäller beträffande landsbygdsstipendierna.

Skolortsbestämelsen.

Skolutredningen. I överensstämmelse med av 1945 års riksdag gjort uttalande har skolutredningen föreslagit, att avståndet från lärjunges hemort till skolorten skall vara minst 5 kilometer, för att rätt till grundstipendium skall inträda för dagligen resande lärjunge.

Studielånenämnden anser naturligt, att som konsekvens härav den lärjunge, som bor på kortare avstånd från skolorten, även om han icke tillhör skolorten, skall räknas som »skolortslärjunge» med rätt till stipendium upp till 540 kronor men ej till grundstipendium.

Behovsprövningen m. m.

I fråga om behovsprövningen med flera frågor, som icke närmare berörts av skolutredningen, har *studielånenämnden* anfört följande.

Till grund för behovsprövningen bör läggas målsmannens, respektive föräldrarnas till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt beskattningsbara belopp. Förmögenhet i form av kapital, fastighet och dylikt liksom skuld av mera betydande storlek bör därjämte inverka på stipendiebeloppen, och därvid bör hänsyn också tagas till barnantalet. Resekostnad bör icke beräknas för längre resor än till närmaste ort med sådan skola, som lärjungen bevistar för sin utbildning. Skolutredningens förslag, att antalet enkla resor ej bör överstiga tio, tillstyrkes av nämnden. Högsta kostnad för frukostmål bör efter erfarenhet fastställas av nämnden för varje skolor; i allmänhet synes icke högre belopp än 200 kronor per läsår vara erforderligt. I fråga om stipendium för nu angivna kostnader liksom för andra kostnader för lärjunges skolgång bör fastslås, att stipendium icke kan utgå med högre belopp än de verkliga kostnaderna.

Stipendieberättigade skolor.

I fråga om de skolor, vilkas lärjungar skola vara berättigade att erhålla stipendium, har *skolutredningen* föreslagit, att utöver nu stipendieberättigade skolors elever jämväl lärjungarna i folkskolans icke obligatoriska högre avdelningar skulle få rätt att söka och erhålla stipendium på enahanda villkor som övriga högre skolors lärjungar.

Kostnadsberäkningar.

Skolutredningen. Utredningen betonar, att de verkliga kostnader-na icke med någon grad av säkerhet kunna på förhand beräknas. Tillräcklig

erfarenhet saknades om frekvensen sökande och om huru många av de sökande som med hänsyn till studielämplighet och behov kunde väntas bli stipendiater. Skolutredningens beräkning av kostnaderna kunde därför ej bli annat än en ungefärlig förhandsberäkning. Beträffande kostnadsberäkningarna inhämtas i huvudsak följande.

Skolutredningen räknar med att omkring 5 800 inackorderade och omkring 6 100 resande lärjungar skola bli stipendieberättigade. För de inackorderade skulle då enligt föreslagna principer beräknas ett grundanslag av $5\,800 \times 500$ kronor = 2 900 000 kronor. För tilläggsstipendier enligt behovsprövning torde man behöva räkna med ungefär $\frac{2}{3}$ av antalet 5 800 lärjungar eller i runt tal 3 800 lärjungar. Tilläggsstipendium bör i medeltal räknas till hälften av tilläggsstipendiernas högstbelopp, 540 kronor. För dessa stipendier skulle då åtgå $3\,800 \times 270$ kronor = 1 026 000 kronor. För dagligen resande lärjungar räknade skolutredningen år 1944 med en medelkostnad av 100 kronor per år och lärjunge. I grundanslag till de 6 100 resande lärjungarna borde då räknas med $6\,100 \times 50$ kronor = 305 000 kronor. Tilläggsstipendier enligt behovsprövning böra tillkomma $\frac{2}{3}$ av dessa 6 100 lärjungar eller i runt tal 4 000 lärjungar. Sättes här medeltalet till 30 kronor, d. v. s. något mer än hälften av tilläggsstipendiet för resor, blir summan för tilläggsstipendier 120 000 kronor. Sammanlagda stipendiesumman skulle sålunda uppgå till i runt tal 4 350 000 kronor. Såsom bidrag till kostnaderna för skäligt antal resor mellan hemorten och skolorten för inackorderade lärjungar bör beräknas 50 000 kronor. Antalet resor bör lämpligen begränsas till högst tio enkla resor och resekostnaden uppgår i regel icke till några större belopp. Så länge bidrag till frukostmål för resande lärjungar skall utgå från stipendieanslaget, bör en summa beräknas även för detta ändamål. Med ledning av hittills vunnen erfarenhet från ansökningar om stipendium torde denna kunna uppskattas till i runt tal 600 000 kronor. För landsbygds klientelet uppgår sålunda sammanlagda stipendiebehovet till 5 000 000 kronor.

Beträffande lärjungar från städer och andra samhällen med högre skolor räknar skolutredningen efter utförlig motivering med omkring 10 000 stipendiater. Till en början synes det enligt utredningen vara riktigast att utgå från ett mindre antal och sedan låta erfarenheten från stipendieverksamheten reglera anslagsbehovet. I anslutning härtill har utredningen som grund för beräkningen av stipendieanslaget för första budgetåret uppskattat antalet stipendiater till 5 000. Som genomsnittligt belopp för »stadsstipendierna» synes man enligt utredningen kunna räkna med 300 kronor. Hela stipendiesumman för denna kategori lärjungar skulle då till en början bli 1 500 000 kronor för att sedan stiga till 3 000 000 kronor.

Sammanlagda stipendiebeloppet skulle sålunda enligt skolutredningens approximativa beräkning stiga till 8 000 000 kronor. För budgetåret 1946/47 föreslår utredningen ett reservationsanslag av 4 500 000 kronor.

Departementschefen.

Departementschefen har anfört följande.

Det av skolutredningen framlagda förslaget till vidgad stipendieverksamhet bland lärjungarna vid högre läroanstalter innebär den principiella avvikelser från nu gällande stipendiesystem, att vissa slag av stipendier

föreslås utgå utan behovsprövning. I syfte att utjämna skillnaden mellan skolort och icke skolort i vad avser kostnaderna för de ungas skolgång föreslår nämligen utredningen, att till beloppet bestämda grundstipendier, oavsett lärjunges behov av ekonomisk studiehjälp, skulle kunna utgå till studielämplig ungdom, som i sin hemort eller dess närhet icke har tillgång till högre skola för sin utbildning. Grundstipendierna skulle vidare kunna successivt påbyggas med stipendier upp till visst högstbelopp med hänsyn till lärjunges studiehjälpbehov. Stipendiesystemet fullständigast genom behovsprövade stipendier åt den studerande ungdomen i städer och tätorter med högre skolor.

Förslaget om grundstipendier liksom i övrigt den principiella upplägningen av stipendieverksamheten har vunnit så gott som enhälligt anslutning av i ärendet hörda myndigheter. I likhet med dessa finner även jag utredningens förslag i stort sett innebära en välgrundad och praktisk lösning av de båda frågorna att bereda främst landsbygdens ungdom en viss kompensation för avsaknaden av högre skolor och att underlätta möjligheterna till högre utbildning för ungdomen från ekonomiskt svagare befolkningslager på land och i stad. Genom utdelandet av grundstipendier utan behovsprövning till studerande ungdom från landsbygden och orter utan högre skolor undanröjes också den i vissa sammanhang påtalade olägenheten med den nuvarande dyrortsgrupperingen, som ligger däri, att vid uppgörandet av denna hänsyn icke tagits till de särskilt för landsbygdens och vissa tätorters befolkning drygare kostnaderna för barnens skolgång utanför hemorten. Med hänsyn till de fördelar av olika slag, som det nu föreliggande förslaget till stipendieverksamhet bland de högre skolornas lärjungar innebär, anser jag mig kunna principiellt ansluta mig till förslaget grundlinjer och i huvudsak tillstyrka dess genomförande.

Det av skolutredningen föreslagna grundstipendiet till i skolorten inackorderad lärjunge å 500 kronor anser jag mig kunna godtaga. Däremot synes mig det föreslagna grundstipendiet för de dagligen resande lärjungarna å halva resekostnaden efter billigaste färdsätt giva anledning till erinran. Såsom framhållits i vissa remissyttranden innebär ett grundstipendium å halva resekostnaden, att de dagligen resande lärjungarna få en avsevärt lägre kompensation än sina inackorderade kamrater. Rättvisare och mer i överensstämmelse med principen om utjämning av kostnaderna för skolgången mellan olika orters lärjungar synes vara, att hela resekostnaden utgår som grundstipendium. Jag delar principiellt denna uppfattning. Då emellertid grundstipendiet å 500 kronor till inackorderad lärjunge i åtskilliga fall icke helt täcker merkostnaden för skolgång i jämförelse med i skolstaden boende lärjunges kostnader, synes mig rättvisligen en viss reducering även av resekostnadsstipendiet böra ske. Skäl av praktisk art tala även för, att alltför små stipendiebelopp icke utdelas. Jag anser rimligt, att lärjungen själv eller hans målsman får bekosta resor upp till 25 kronor för termin men tillstyrker, att kostnader därutöver för dagliga resor efter billigaste färdsätt (månadsbiljetter, skolbiljetter och dylikt) må utgå med hela beloppet.

Beräkningen av grundstipendiet för frukostmål till halva kostnaden här för föranleder ingen erinran från min sida. Jag anser mig emellertid böra framhålla, att därest det av mig i annat sammanhang tillstyrkta förslaget om kostnadsfria skolmåltider genomföres, behovet av detta slag av grundstipendier med tiden kommer att bortfalla. Under den övergångstid, som

väntas förflyta, innan skolmältider anordnats vid alla högre läroanstalter, bör det ankomma på den stipendieutdelande myndigheten att beträffande varje särskild högre skola beakta, huruvida kostnadsfria skolmältider tillhandahållas lärjungarna och, därest så skulle vara fallet, icke utdela grundstipendierna för frukostmål.

Det av skolutredningen föreslagna högstbeloppet å 540 kronor för behovsprövat stipendium finner jag mig kunna tillstyrka. På skäl, som anförts av skolöverstyrelsen med flera hörda myndigheter, anser jag mig likaledes böra förordna, att även de dagligen resande lärjungarna böra kunna erhålla, utöver nya tillstyrkta grundstipendier, behovsprövat stipendium upp till 540 kronor. Härigenom ställes denna kategori lärjungar i samma ställning som de övriga kategorierna av lärjungar och stipendiesystemet blir klarare och enklare i tillämpningen.

En synnerligen viktig och samtidigt svårlöst fråga, som livligt avhandlats i yttrandena, är frågan om principerna för urvalet av stipendiater. Jag delar helt skolutredningens ståndpunkt, att som första villkor för erhållande av stipendium skall gälla, att lärjungen visat god lämplighet för vald utbildningslinje. För att stipendieverksamheten icke skall medföra en icke önskvärd ansvällning av de huvudsakligast teoretiskt inriktade högre skolorna synas mig kraven på studielämplighet böra ställas tämligen höga. Det bör ankomma på studielånenämnden, som efter vad jag förvissat mig om ägnar denna fråga synnerlig uppmärksamhet, att med beaktande av de synpunkter och förslag, som framkommit i remissyttrandena, och i samråd med andra på området sakkunniga institutioner, utarbeta och bestämma de grunder, efter vilka studielämpligheten skall bedömas.

Den beträffande de s. k. landsbygdsstipendierna tillämpade och av skolutredningen upptagna bestämmelsen, att dagligen resande lärjunges rätt till grundstipendier skall inträda först, om avståndet från hemorten till skolorten är minst 5 km, synes mig på skäl, som anförts av flera av de berörda myndigheterna, böra ändras därhän, att avståndet räknas från bostadsorten till vederbörande skola. Oklarheten om vad som i det speciella fallet menas med skolorten, undanröjes härigenom, och lärjungar i vidsträckta kommuner med omfattande landsbygdsområde kunna då bli delaktiga av grundstipendierna för dagliga resor och frukostmål, enligt förut av mig förordade grunder.

Föreskriften, att avståndet till skolan skall vara minst 5 km, synes mig däremot böra bibehållas men bestämmelsen härom givas sådan avfattning, att möjlighet föreligger för den stipendieutdelande myndigheten att med hänsyn till omständigheterna modifiera villkoret.

Skolutredningens förslag, att de högsta stipendiebeloppen i enstaka, särskilt ömmande fall skulle kunna ökas, anser jag välbetänkt, varför jag obetingat tillstyrker detsamma. Jag har heller ingen erinran att göra mot att jämväl lärjungar i folkskolans icke obligatoriska högre avdelningar skola få rätt att söka och erhålla stipendier på enahanda villkor som lärjungar i andra högre läroanstalter.

Beträffande skolutredningens förslag, att lärjungar i högre skolas klasser, som äro parallella med den obligatoriska folkskolans klasser, icke skulle kunna erhålla behovsprövat stipendium, har skolöverstyrelsen gjort invändning mot, att detsamma begränsats till att avse endast lärjungar med hemvist på skolorten. Det vore enligt överstyrelsens mening konsekvent, att bestämmelserna i förevarande hänseende avfattades så, att de avsåge båda

kategorierna lärjungar. Jag ansluter mig till skolutredningens principiella uppfattning i denna fråga men anser i likhet med skolöverstyrelsen, att principen bör genomföras för alla sökande. Det torde också vara lämpligt, att återhållsamhet iakttages med stipendier åt lärjungar i realskolans begynnelseklasser med hänsyn till den osäkerhet i bedömandet av lärjungarnas förmåga att med framgång fullfölja studierna till examen, som alltid förefinnes beträffande nyintagna lärjungar. Jag förordar därför, att behovsprövat stipendium icke må utgå till lärjungar i klasserna 1⁴ och 1⁵—2⁵ i nuvarande läroverksorganisation eller motsvarande klasser i andra s. k. högre skolor. Däremot bör givetvis det utjämnande grundstipendiet utgå till dem av dessa klassers lärjungar, som äro berättigade att erhålla sådant stipendium.

Av reservationsanslaget till stipendier för läsåret 1945/46 återstå efter studielånenämndens utdelning av stipendierna i runt tal 256 000 kronor. Summan torde komma att stiga till omkring 275 000 kronor därigenom att stipendier återgå till statsverket på grund av stipendiaternas avgång från skolorna eller av andra skäl. Skolutredningen har beräknat anslagsbehovet för budgetåret 1946/47 till 4 500 000 kronor, vilket belopp även studielånenämnden ansett sig kunna tillstyrka. Beräkningen av erforderligt anslag erbjuder på grund av flera ovissa faktorer, vilket framhållits av bland andra skolutredningen och studielånenämnden, stora svårigheter. Jag har emellertid kommit till den uppfattningen att, även med beaktande av de av mig föreslagna ändringarna i skolutredningens förslag, ett anslag å 4 500 000 kronor bör kunna tillgodose de behov, för vilka stipendierna äro avsedda. Då av anslaget skola utgå grundstipendier utan behovsprövning, synes anslaget böra få förslagsanslags natur. Den del av anslaget, som skall utgå i form av behovsprövade stipendier, torde dock böra begränsas. Jag tillstyrker därför, att anslaget uppföres som förslagsanslag med den begränsningen, att av anslaget ett belopp å högst 2 500 000 kronor må utgå till behovsprövade stipendier. Jag förutsätter härvid, att omförmälda reservation å i runt tal 275 000 kronor under nästa budgetår skall stå till förfogande för behovsprövade stipendier utan begränsning till »landsbygdsungdom».

Motioner.

I motionen I: 279 erinras, att till elev i folkhögskola eller yrkesskola skulle enligt Kungl. Maj:ts förslag efter behovsprövning kunna utgå ett högstbelopp av 90 kronor för månad medan elev i högre läroanstalt skulle kunna erhålla omkring 115 kronor för månad. I anslutning härtill anföres följande.

Man måste här konstatera, att icke endast stipendiernas högstbelopp äro olika utan även stipendieprinciperna vid å ena sidan de s. k. högre skolorna och å andra övriga ungdomsskolor. I vissa fall måste de föreslagna stipendiegrunderna leda till orimligheter. Så t. ex. i nedanstående fall. Två ungdomar ha sin hemvist i samma ort. En av dem är teoretiskt studiebegåvad, den andre är en praktisk begåvning. Den ene går till ett läroverk, den andre intages i en yrkesskola i samma stad. Den förre tillhör ett välbärgat hem, den andre ett mindre välbärgat tjänstemanna- eller bondehem med ett beskattningsbart belopp av 4 000 kronor. Den välbärgade ynglingen får utan behovsprövning 500 kronor per år i grundstipendier, den mindre välbärgade får efter behovsprövning enligt nuvarande grunder

icke något stipendium. Äro båda eleverna obemedlade, får eleven i läroverk cirka 115 kronor per månad till sin skolvistelse, under det att en elev vid handelsskola eller verkstadsskola får högst 90 kronor. Det synes, som om en viss premiering av eleverna vid de teoretiska skolorna skulle eftersträvas och den hos många inrotade uppfattningen, att läroverken skulle vara »bättre» skolor, skulle få ytterligare stöd, därest riksdagen utan vidare bifölle Kungl. Maj:ts proposition. Tillströmningen av elever till läroverken är ovanligt god, under det att yrkesskolorna i flera fall icke kunna fylla alla tillgängliga platser.

1945 års riksdag hade troligtvis åsyftat, att samtliga stipendiefrågor skulle lösas efter enhetliga principer. Jag tillåter mig att citera riksdagens uttalande i skrivelse nr 351, s. 4. Där anföres bland annat:

»att enligt riksdagens mening starka skäl tala för den principen, att stipendierna för såväl teoretiska som praktiska studier för helt obemedlade studiebegåvade lärjungar från både landsbygden och städer eller andra tätorter avpassas så, att de i huvudsak giva full behovstäckning. Riksdagen förutsätter därför, att samtliga stipendiefrågor av nu förevarande eller liknande slag (studiehjälp åt landsbygdens ungdom och ungdom från städer och andra tätorter, stipendier till elever vid folkhögskolor och anstalter för yrkesundervisning m. m.) om möjligt redan vid nästa års riksdag komma att lösas i överensstämmelse med den av riksdagen sålunda angivna principen.»

Departementschefen gör gällande i den nu avlämnade propositionen, att det enligt hans förmenande är motiverat, att stipendierna vid folkhögskolor och yrkesskolor äro lägre än vid läroverk och liknande skolor (s. 30), bland annat därför, att kurstiden är kortare vid de förra skolorna och arbetspremier utgå vid en del verkstadsskolor, varjämte förekomsten av elevinternat, framför allt vid folkhögskolor, gör inackorderingskostnaderna relativt låga. I viss mån är detta riktigt, men i många fall blir skolvistelsen lika dyrbar för en elev vid en yrkesskola som vid ett läroverk. Här må nämnas, att arbetspremier icke utgå vid handelsskolor, tekniska skolor och icke ens vid alla verkstadsskolor. Många elever vid yrkesskolor måste söka inackordering i privathem, och yrkesskolorna med heldagskurser ligga i större och medelstora städer, vilka i regel tillhöra dyrortsgrupp E—I, där i allmänhet ju också läroverken ligga. Arbetsåret 1942/43 tillhörde sålunda cirka 75 procent av sådana yrkesskolelever skolor å E—I-ort.

Vid bedömande av behovet av stipendier åt elever vid läroverk och liknande skolor får man heller icke glömma, att duktiga lärjungar kunna skaffa sig ganska goda biförtjänster genom att ge privatlektioner åt elever i lägre klasser ävensom skaffa sig förvärvsarbete under de jämförelsevis långa ferierna. Eleverna vid yrkesskolorna ha i regel icke dessa möjligheter till extra inkomster utanför skolan.

Det av överstyrelsen för yrkesutbildning beräknade högsta stipendiebeloppet, 90 kronor per arbetsmånad, angavs också i överstyrelsens utredning 1944 endast kunna räcka till täckande av en obemedlad elevs minimiutgifter, då synnerligen gynnsamma betingelser förefunnos å kursorten, och överstyrelsen framhöll, att det med nyssnämnda högstbelopp i regel icke bleve möjligt för obemedlad elev att bevista kurs, där endast privat inackordering står till buds.

Att de centrala ämbetsverken (skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, såsom ock lantbruksstyrelsen beträffande stipendierna vid lant-

man- och lanthushållsskolor) i sina anslagsberäkningar för budgetåret 1946 räknat med ett högsta stipendiebelopp av 90 kronor per arbetsmånad torde delvis ha berott därpå, att 1945 års riksdag fastställt studiehjälpen åt landsbygdens ungdom att utgå med högst 800 kronor per läsår till helt obemedlad lärjunge, vilket blir ungefär 90 kronor per läsmånad. Anslagsberäkningarna ha tydligen skett i avvaktan på den samordning av stipendiegrunderna, för vilken riksdagen år 1945 uttalat sig.

Det synes riktigast, att en sådan samordning göres med det snaraste. Departementschefen har själv uttalat, att han ämnar följa stipendiefrågan med fortsatt uppmärksamhet, och förmodar, att han måhända får tillfälle att ett kommande budgetår återkomma till denna fråga (s. 29). I avvaktan på en samordning förefaller det vara ändamålsenligt att icke nu införa några nya stipendieprinciper beträffande stipendierna vid läroverken, utan stipendierna böra i sin helhet bli behovsprövade i enlighet med föregående års riksdagsbeslut. Det synes också vara riktigast att i avvaktan på en överarbetning av de olika stipendieförslagen ett enhetligt högstbelopp fastställes för samtliga här berörda skolor, och jag finner det skäligt, att detta högstbelopp under nästa budgetår fastställes till 100 kronor per läs- eller arbetsmånad, vilket stipendium alltså skulle utgå till obemedlad, å kursorten inackorderad elev. För annan elev bör beräknas det mindre belopp, som den stipendieprövande myndigheten kan finna skäligt, varvid må förutsättas, att så vitt möjligt enhetliga normer skola tillämpas för samtliga stipendieärenden. Därjämte bör ersättning utgå till behövande elev för nödvändiga resekostnader i samband med skol- eller kursvistelsen.

Med anledning av vad departementschefen anfört i propositionen (s. 20) angående stipendier åt lärjungar i klass 1⁴ och 1⁵—2⁵ i nuvarande läroverksorganisation, får jag anföra, att jag icke finner det rimligt eller logiskt, att »det utjämnande grundstipendiet», som ju förutsättes utgå till *studielämpliga* elever, skall utgå till elever, som äro så unga, att de egentligen tillhöra folkskolestadiet (klass 1⁵—2⁵ i läroverk motsvara ju klass 5 och 6 i folkskolan). Departementschefen anför ju själv några rader högre upp i sitt uttalande, att det torde »vara lämpligt, att återhållsamhet iakttages med stipendier åt lärjungar i realskolans begynnelseklasser med hänsyn till den osäkerhet i bedömandet av lärjungarnas förmåga att med framgång fullfölja studierna till examen, som alltid förefinnes beträffande nyintagna lärjungar». Det synes icke vara logiskt, att sådana »osäkra» lärjungar skola kunna tilldelas ett grundstipendium, för vilket föreskrivits *studielämplighet* som ett första villkor.

I *motionen I: 280* anföres, såvitt nu är i fråga, följande.

Grunderna för utdelningen av de landsbygdsstipendier, varom 1945 års riksdag för första gången beslutade, ha enligt vår mening varit behäftade med alltför stora brister. Tyvärr antydes icke i förutnämnda proposition vilka grunder, som gällt vid utdelning av ifrågavarande stipendier.

Det lär emellertid förhålla sig så, att betyget i första hand varit avgörande huruvida en lärjunge skall få stipendier. Sant är att riksdagen avsett att stipendier skulle lämnas till studielämpliga barn från ekonomiskt svagt ställda familjer. Men det förefaller som om kraven på betygen satts så högt, att även studielämpliga lärjungar i ganska stor utsträckning vägrats stipendier. Förmodligen äro grunderna för prövningen för erhållande av stipendier konstruerade med poäng för betygen och tabeller för vederbö-

randes ekonomiska ställning. Vi förmena, att det blir ett alltför schematiskt bedömande, därest poäng och tabeller skola vara utslagsgivande huruvida en fattig lärjunge skall erhålla ekonomisk hjälp till studier vid läroverk eller liknande undervisningsanstalt. Då tillämpade grunder ge till resultat, att vid ett läroverk i västra Sverige en arbetarpojke, som avlagt realskolexamen och i de 15 kunskapsämnen erhållit 4 AB, 9 BA och 2 B samt högsta betyg i uppförande och ordning och vars föräldrar hade ett beskattningsbart belopp på 510 kronor till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt jämte 5 700 kronor i tillgångar, varav en bostadsfastighet med 3 700 kronors taxeringsvärde, samt 400 kronor i skulder, icke erhållit stipendium, under det att vid samma läroverk 2 elever, vilkas fader är kyrkoherde och hade ett beskattningsbart belopp på 4 530 kronor till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt, erhållit stipendier, måste detta, med tanke på syftet med stipendierna, giva anledning till allvarlig erinran.

Ett annat exempel är följande. En medellös elev vid ett tekniskt gymnasium i Norrland har åsamkat sig studieskulder på cirka 6 000 kronor, dels för avläggandet av realskolexamen, dels för halvtannat års studier vid gymnasiet. Studieskuldens storlek har delvis samband med att han har sitt hem i en av landets mest avlägset liggande ödebygdsbyar, 40 mil från skolstaden. Han är känd som en ambitiös studerande; hans betyg i gymnasiets första klass, där betygsnivån i allmänhet hölls låg, räckte emellertid icke till för erhållandet av stipendium. Denne elev, som strävat hårdare än de flesta för sin utbildning, bedömdes alltså som icke studielämplig.

Enligt vad vi erfarit kunna en mängd liknande exempel anföras.

I fråga om principerna för urvalet av stipendiater har departementschefen i nämnda proposition (s. 19) anfört bland annat följande:

»För att stipendieverksamheten icke skall medföra en icke önskvärd ansvällning av de huvudsakligast teoretiskt inriktade högre skolorna, synas mig kraven på studielämplighet böra ställas tämligen höga. Det bör ankomma på studielämenämnden, som efter vad jag förvissat mig om ägnar denna fråga synnerlig uppmärksamhet, att med beaktande av de synpunkter och förslag, som framkommit i remissyttrandena, och i samråd med andra på området sakkunniga institutioner utarbета och bestämma de grunder, efter vilka studielämpligheten skall bedömas.»

Då det i flera av remissyttrandena förordats att anspråken på stipendiaternas studielämplighet skärpas förefaller det som om departementschefen ansåge att prövningen av stipendieansökningarna samtidigt skulle tjäntgöra som spärr för att hindra en icke önskvärd tillströmning till de högre skolorna. Därest en sådan princip skulle godkännas för praktisk tillämpning komme detta att medföra orättvisor mot den befolkning, som är mindre bemedlad och har barn vid de högre skolorna. De ekonomiskt väl ställda eleverna skulle kunna få fortsatt undervisning vid sagda skolor, även om elevernas betyg icke medgäve erhållande av stipendier, under det att de fattiga eleverna måste, på grund av sin ekonomiska ställning, avbryta undervisningen därför att deras betyg icke vore så bra att stipendier kunde beviljas.

Det är möjligt att spärren för reglering av elevtillströmningen till de högre skolorna måste skärpas, men spärren får dock på inga villkor verka så, att de fattiga eleverna komma i en sämre ställning än de elever, som ha det ekonomiskt väl ställt. De strängare bestämmelser, som kunna finnas nödiga att införa på angivna område, måste sålunda tillämpas helt fristående.

de från urvalet av stipendiater. I detta sammanhang finna vi det påkallat framhålla, att om alltför stränga krav sättas på betygen för inträde vid de högre skolorna komma de inträdesprövande från landsbygden, där undervisningen i folkskolan i allmänhet av flera skäl icke är så effektiv som i skolorna i städer och tätorter, i en sämre ställning. Vid prövningen om eleverna skola få fortsätta studierna vid en högre skola bör det även bemärkas, att därest kraven på studielämplighet sättas alltför högt komma eleverna från hem, där föräldrarna icke tillhöra de intellektuella yrkena, i en missgynnad ställning. En närmare undersökning av bifallna och avslagna ansökningar om stipendier, varom nu är fråga, skulle med säkerhet giva stöd för detta vårt påstående. Vidare vilja vi framhålla, ehuru åtskilligt gjorts för likformig bedömning av kunskaperna vid betygssättning, att betygssättningar även äro beroende på subjektivt omdöme, som icke blott varierar enskilda lärare emellan utan även varierar mellan olika skolor. För ett rättvist bedömande av studielämpligheten i och för erhållande av stipendier måste det därför anses lämpligt, att poängberäkningen av betygen icke får den avgörande betydelse, som den tydligen haft vid prövningen av de ansökningar, vilka hittills ingivits.

I *motionen II: 438* hemställas om en höjning av det belopp, som avses för behovsprövade stipendier, från 2 500 000 kronor till 3 000 000 kronor. Beträffande motiveringen härför hänvisas till motionen.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår har skolutredningen i syfte att utjämna skillnaden mellan skolort och icke skolort i vad avser kostnaderna för de ungas skolgång föreslagit, att till beloppet bestämda grundstipendier skulle utan behovsprövning utgå till studielämplig ungdom, som i sin hemort eller dess närhet saknar tillgång till högre skola för sin utbildning. Grundstipendierna skulle kunna påbyggas med stipendier upp till visst högstbelopp med hänsyn till lärjunges studiehjälpbehov. Stipendiesystemet skulle härjämte fullständigas genom behovsprövade stipendier åt den studerande ungdomen i städer och tätorter med högre skolor.

Skolutredningens förslag om grundstipendier liksom i övrigt den principiella uppläggningsen av stipendieverksamheten har utskottet i likhet med departementschefen funnit sig böra godtaga. Utskottet delar departementschefens uppfattning om att ifrågavarande förslag i stort sett kan anses innebära en välgrundad och praktisk lösning av frågorna att bereda främst landsbygdens ungdom en viss kompensation för avsaknaden av högre skolor och att underlätta möjligheterna till högre utbildning för ungdom från ekonomiskt svagare befolkningslager på landsbygden och i städerna. Utskottet anser sig därför icke böra biträda det i motionen I: 279 framställda yrkandet, såvitt angår ifrågavarande stipendier.

Utskottet anser sig böra tillstyrka, att grundstipendiet fastställs till det av skolutredningen föreslagna och av departementschefen förordade beloppet av 500 kronor.

Vad angår grundstipendium för de dagligen resande lärjungarna har de-

Utskottet.

departementschefen föreslagit, att lärjungen själv eller hans målsman skulle bekosta resor upp till 25 kronor för termin, men att kostnaderna därutöver för resor efter billigaste färd sätt (månadsbiljetter, skolbiljetter och dylikt) skulle utgå med hela beloppet. Utskottet ansluter sig till detta förslag och har icke funnit något att erinra mot att grundstipendiet för frukostmål på sätt departementschefen förordat beräknas till halva kostnaden härför.

Behovsprövat stipendium skulle enligt departementschefens förslag utgå med ett högstbelopp av 540 kronor och även kunna tillkomma dagligen resande lärjungar. Utskottet biträder jämväl detta förslag.

Beträffande frågan om principerna för urvalet av stipendiater har departementschefen framhållit, att han helt delade skolutredningens ståndpunkt, att som första villkor för erhållande av stipendium skulle gälla, att lärjungen visat god lämplighet för vald utbildningslinje. Enligt departementschefens mening borde kraven på studielämplighet ställas tämligen höga. Departementschefen har vidare understrukt, att det borde ankomma på studielånenämnden att utarbeta och bestämma de grunder, efter vilka studielämpligheten skulle bedömas. Utskottet, som icke funnit anledning till erinran mot vad departementschefen sålunda uttalat, vill med anledning av vad i motionen I: 280 i förevarande ämne anförts framhålla, att skolöverstyrelsen ansett, att studielämpligheten borde bestyrkas dels genom senaste terminsbetyg, dels genom vederbörande lärares särskilda intyg, dels genom av vederbörande lärare avgivet intyg om lärjunges rangordning i klassen (jämförelseplats), dels ock — i den mån sådant förekomme — genom intyg om resultatet av anställd testning. Någon bestämd betygsnivå, uttryckt i poängsumma eller genomsnitt, ansåge överstyrelsen däremot icke tjänlig att fastställa, då skalan enligt erfarenheten visat sig vara alltför varierande inom olika skolor. Utskottet har för sin del inhämtat, att studielånenämnden vid utarbetandet av formulär till intyg om studielämplighet m. m. tagit hänsyn till de av skolöverstyrelsen angivna synpunkterna. Vidare har studielånenämnden upplyst, att ifrågavarande intyg komma — jämte eventuellt föreliggande intyg om resultatet av anställd testning — att jämsides med terminsbetyg ligga till grund för nämndens bedömning av sökande lärjungars studielämplighet.

I motionen I: 280 har gjorts gällande, att spärren för reglering av elevtillströmningen till de högre skolorna måhända — i samband med utökningen av stipendieverksamheten — måste skärpas, varjämte i motionen framhållits, att denna spärr dock icke finge verka så, att de ekonomiskt svagt ställda eleverna komme i en sämre ställning än de i ekonomiskt avseende bättre situerade. Det torde enligt utskottets mening icke kunna förnekas, att genom stipendieverksamhet i den av utskottet tillstyrkta omfattningen elevtillströmningen till de högre skolorna kommer — måhända till och med avsevärt — att öka. Huruvida det i huvudsak inom den nuvarande läroverksorganisationens ram kan visa sig möjligt att tillgodose en dylik expansion eller om åtgärder avseende organisationens utbyggande

eller införande av strängare gallringsregler måste tillgripas, äro emellertid frågor, som icke för närvarande torde kunna bedömas. Detta problem synes därför utskottet sedan närmare erfarenhet vunnits böra göras till föremål för övervägande i annat sammanhang. Motionen I: 280 — såvitt nu är i fråga — torde med vad utskottet här ovan anfört få anses besvarad.

I likhet med departementschefen har utskottet funnit riktigt, att den ändringen vidtages i fråga om dagligen resande lärjunges rätt till grundstipendium, att avståndet räknas — icke såsom nu efter minst 5 km mellan hemorten och skolorten utan efter minst 5 km mellan bostadsorten och vederbörande skola. Utskottet är även ense med departementschefen om att bestämmelsen om ett avstånd om minst 5 km synes böra givas en sådan avfattning, att möjligheter föreligga för den stipendieutdelande myndigheten att med hänsyn till omständigheterna modifiera villkoret.

Utskottet tillstyrker jämväl, att högsta stipendiebeloppet i enstaka ömmande fall skall kunna ökas samt att lärjungar i folkskolans icke obligatoriska högre avdelningar skola få rätt att söka och erhålla stipendier på enahanda villkor som lärjunge i andra högre läroanstalter.

Departementschefen har på anförda skäl förordat, att behovsprövat stipendium icke skulle utgå till lärjungar i klasserna 1⁴ och 1⁵—2⁵ i nuvarande läroverksorganisation eller motsvarande klasser i andra s. k. högre skolor. Däremot skulle det utjämnande grundstipendiet utgå till dem av dessa klassers lärjungar, som vore berättigade att erhålla sådant stipendium. I motionen I: 279 har — såvitt nu är i fråga — yrkats, att inga statliga stipendier, alltså varken behovsprövat stipendium eller grundstipendium, skulle utgå till lärjungar i sådana klasser i läroverk och liknande skolor, vilka motsvarade folkskolans klasser 5—6. Vid den prövning utskottet ägnat ifrågavarande spörsmål har utskottet kommit till den uppfattningen, att övervägande skäl tala för den av departementschefen hävdade meningen. Utskottet avstyrker alltså bifall till motionen I: 279 i förevarande del.

För nästa budgetår har departementschefen till stipendier åt lärjungar vid högre läroanstalter föreslagit anvisande av ett förslagsanslag av 4 500 000 kronor, varav högst 2 500 000 kronor skulle få utgå till behovsprövade stipendier. En från budgetåret 1945/46 uppkommande reservation å i runt tal 275 000 kronor har departementschefen förutsatt under nästa budgetår få jämväl disponeras för behovsprövade stipendier utan begränsning till »landsbygdsungdomen». Med hänsyn till förekomsten av sagda reservation anser utskottet det icke erforderligt att i enlighet med vad i motionen II: 438 påyrkats för budgetåret 1946/47 för ifrågavarande ändamål anvisa ett anslag av 5 000 000 kronor, därav högst 3 000 000 kronor till behovsprövade stipendier. Utskottet avstyrker alltså bifall till detta motionsvis framställda förslag.

Stipendier för studier vid brevkolor (korrespondensinstitut).

För budgetåret 1945/46 är uppfört ett reservationsanslag å 135 000 kronor till stipendier för studier genom korrespondens och vid enskilda realskolor med kombinerad undervisning.

Departementschefen har anfört följande.

Av anslaget återstå, enligt vad jag inhämtat från studielånenämnden, i runt tal 2 000 kronor.

Studielånenämnden har nu föreslagit, att anslaget för budgetåret 1946/47 måtte upptagas med 175 000 kronor. Beloppet understiger med 50 000 kronor det av skolutredningen år 1944 i dess betänkande angående stipendier m. m. för andra året beräknade anslaget. Då emellertid de av mig tillstyrkta nya grunderna för utgående av stipendier till landsbygdens ungdom böra kunna medföra en viss begränsning särskilt av korrespondensinstitutens realskolor på landsbygden, anser jag det av studielånenämnden föreslagna beloppet lämpligt. Jag tillstyrker därför, att ifrågavarande reservationsanslag för nästa budgetår uppföres med 175 000 kronor.

I *motionerna I: 276 och II: 428*, vari yrkats, att förevarande anslag måtte uppföras med ett belopp av 300 000 kronor och givas karaktär av förslagsanslag, anföres, såvitt nu är i fråga, i huvudsak följande.

Departementschefen motiverar sin inställning med att de nya grunderna för stipendier till högre statliga och statsunderstödda skolor kunna väntas medföra en viss begränsning av korrespondensrealskolorna. Emellertid torde det vara osäkert, huruvida antalet enskilda realskolor med kombinerad undervisning, vilka snabbt vunnit stor utbredning på landsbygden, kommer att minska under de närmaste åren. De statliga och kommunala realskolorna ha icke den kapacitet att de utan en tidskrävande utbyggnad kunna taga emot ett större antal elever än för närvarande. Därutöver bör framhållas, att korrespondensrealskolorna ha ett bestämt värde genom att eleverna vid dessa skolor kunna stanna i hemmen under de ömtåliga uppväxtåren. Föräldrarna få på så sätt större möjligheter att ge sina barn en mera personligt präglad uppfostran.

Starka skäl tala sålunda för att lärjungar vid brevkolor och korrespondensrealskolor komma i ett bättre läge i stipendiehänseende än vad föreslagits i ovannämnda proposition. En höjning av stipendiebeloppen för elever, som bedriva enskilda korrespondensstudier för realexamen eller för studentexamen till omkring 300 kronor per läsår framstår som rimlig. Vidare böra lärjungar vid enskilda realskolor med kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning i fråga om stipendieförmåner i princip jämföras med elever vid högre läroanstalter. Elever vid korrespondensrealskolor böra alltså kunna erhålla det behovsprövade stipendium på 540 kronor, som föreslagits utgå till såväl landsbygds elever som lärjungar på skolorten. I den mån elever vid korrespondensrealskolor bo längre än 5 km från skolan böra de erhålla ersättning för resor på samma villkor som elever vid högre läroanstalter.

Det ställer sig svårt att med absolut säkerhet beräkna storleken i den kostnadsökning, som här framställda förslag kommer att medföra. Det före-

faller oss rimligt att för nästa budgetår anvisas 300 000 kronor till stipendier för elever vid korrespondensinstitut och realskolor med kombinerad undervisning. Det torde vara lämpligt att ge anslaget karaktär av förslagsanslag.

Även i *motionen II: 418* hemställas, att elever vid landsbygdens korrespondensrealskolor måtte jämföras med elever vid andra högre läroanstalter i fråga om rätt till statliga studiestipendier. Beträffande motiveringen härför hänvisas till *motionen*.

Till stöd för det i *motionen II: 438* gjorda yrkandet om höjning av förevarande anslag med 50 000 kronor samt om dess förändring till förslagsanslag anföres följande.

Departementschefen begär 175 000 kronor, vilket belopp med 50 000 kronor understiger det av skolutredningen beräknade anslagsbehovet. Han hänvisar till att de nya grunderna för stipendier till landsbygdens ungdom kunna medföra en viss begränsning särskilt av korrespondensinstitutens realskolor på landsbygden. Enligt min mening kan dock en dylik verkan icke väntas inträda omedelbart. Jag anser därför att för nästkommande budgetår ett anslag på 225 000 kronor är av denna anledning motiverat. Emellertid tillkommer den omständigheten att en höjning av den nuvarande maximigränsen för stipendier åt denna grupp av studerande vid dessa realskolor till samma belopp som för andra vid vanliga realskolor studerande enligt min mening bör övervägas. Då det icke låter sig göra att nu beräkna kostnaden härför, torde anslaget böra ges förslagsanslags natur.

Enligt Kungl. Maj:ts förslag har anslaget till stipendier för studier genom korrespondens och vid enskilda realskolor med kombinerad undervisning för nästa budgetår upptagits med 175 000 kronor, vilket innebär en anslagshöjning med 40 000 kronor. Departementschefen har icke ifrågasatt någon ändring beträffande grunderna för utgivande av stipendier vid brevsolor (korrespondensinstitut), medan i *motionerna I: 276 och II: 428 samt II: 418* yrkats, att jämväl elever vid enskilda realskolor med kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning skulle erhålla behovsprövat stipendium på 540 kronor. I de två förstnämnda *motionerna* föreslås härjämte dels en höjning av stipendiebeloppen för elever, som bedriva enskilda korrespondensstudier för realexamen eller studentexamen till omkring 300 kronor för läsår, dels att resekostnadsersättning skulle utgå till dylika elever, som bo längre än 5 km från skolan, dels ock att ifrågavarande anslag skulle givas karaktären av förslagsanslag och uppföras med ett belopp av 300 000 kronor. I *motionen II: 438* har likaledes föreslagits att anslaget skulle betecknas såsom förslagsanslag. I sistnämnda *motion* yrkas vidare, att anslaget skulle upptagas med det av skolutredningen beräknade beloppet av 225 000 kronor.

Utskottet.

Utskottet har för sin del med hänsyn till att tillräcklig erfarenhet ännu icke erhållits beträffande utfallet av här ifrågavarande stipendieverksam-

het, funnit anledning saknas att vidtaga en ändring av stipendiegrunderna. Utskottet ställer sig därför avvisande till vad i ovannämnda motioner i sådant avseende föreslagits.

Vad åter angår beräkningen av anslagets storlek för nästa budgetår tala enligt utskottets mening goda skäl för att ej alltför knappt utmätta medel stå till studielånenämndens förfogande. Utskottet har alltså ansett sig böra tillstyrka, att anslaget beräknas på sätt skolutredningen föreslagit även som i motionen II:438 påyrkats och alltså uppföres med ett belopp av 225 000 kronor, vilket i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag innebär en anslagshöjning med 50 000 kronor. Utskottet har däremot icke funnit anledning föreligga, att i enlighet med vad i motionerna I:276 och II:428 samt II:438 föreslagits förorda, att anslaget givas förslagsanslags natur.

I detta sammanhang får utskottet erinra därom, att 1945 års riksdag med anledning av motionsvis väckta förslag om upprättandet av ett statligt korrespondensinstitut i skrivelse den 7 juni 1945, nr 351, framhöll, att detta vore ett mycket omfattande spørsmål, vilket stode i nära samband med frågan huruvida och i så fall på vad sätt en statlig kontroll över korrespondensinstituten borde införas. Riksdagen ansåg sig icke för det dåvarande kunna taga ställning till detta spørsmål, men fann det önskvärt, att verksamheten vid enskilda korrespondensinstitut följdes med största uppmärksamhet. Utskottet anser sig böra understryka detta av fjolårets riksdag gjorda uttalande.

Anslag till studielånenämndens verksamhet.

Kungl. Maj:ts förslag innebär, att för detta anslag — nu 25 000 kronor — skulle höjas med 25 000 kronor till 50 000 kronor och givas karaktär av förslagsanslag, varvid dock skulle iakttagas, att anslaget icke utan Kungl. Maj:ts medgivande finge överskridas.

Utskottet. Utskottet har icke funnit något att erinra mot Kungl. Maj:ts ifrågasvarande förslag.

Stipendier vid folkhögskolorna, folkliga musikskolan i Arvika och yrkesundervisningen.

För dessa ändamål ha för innevarande budgetår anvisats följande anslag:

Folkhögskolorna	kronor	1 000 000
Folkliga musikskolan i Arvika	»	1 500
Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning	»	1 500 000
Centrala verkstadsskolor	»	1 200 000
Verkstadsskolor för viss arbetslös ungdom	»	100 000
Flygmekanikerskolan i Mölndal	»	140 000.

Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 15 september 1939 gälla beträffande stipendier vid folkliga musikskolan i Arvika i tillämpliga delar föreskrifterna rörande elevstipendier vid folkhögskolor, dock med iakttagande av att stipendiebeloppen må begränsas inom ramen för det beviljade anslaget.

Gällande grunder m. m.

Vid 1945 års riksdag (skrivelse nr 8, punkterna 182 och 212) beslöts i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag, att stipendierna vid folkhögskolorna och yrkesundervisningsanstalterna skulle från och med budgetåret 1945/46 utgå med högst 75 kronor för elev av tredje behovsgraden, med högst 50 kronor för elev av andra behovsgraden och med högst 25 kronor för elev av första behovsgraden, allt per månad räknat. Dessförinnan hade stipendierna, enligt beslut av 1938 års riksdag, varit fastställda till 45, 25 respektive 15 kronor per elev och månad. Kungl. Maj:ts förslag till 1945 års riksdag anslöt sig i huvudsak till vad skolöverstyrelsen förordat beträffande folkhögskolestipendierna. Överstyrelsen för yrkesutbildning hade i fråga om stipendierna vid yrkesundervisningen föreslagit en uppdelning av dessa i grundbelopp och ett eller flera tillägg, differentiering av stipendierna efter dyrort samt en så väsentlig höjning av stipendierna, att högsta stipendiebeloppet skulle komma att utgå med 90 kronor per elev och månad. Föredragande departementschefen fann emellertid synnerligen angeläget, att alltjämt samma principer tillämpades vid yrkesundervisningsanstalterna som vid folkhögskolorna och lantmanna- och lantbruksskolorna samt ansåg det icke påkallat att förorda någon ändring i det dittills tillämpade systemet med fördelning av de stipendieberättigade eleverna i tre behovsgrader och med flera differentierade belopp för varje behovsgrad.

Riksdagen uttalade samtidigt, att riksdagen fann åtskilliga skäl tala för principen att helt obemedlade elever borde kunna få alla sina kostnader täckta genom stipendier — helt eller till väsentlig del av statsmedel. Riksdagen hade dock icke funnit sig böra i ifrågavarande sammanhang taga ställning till denna fråga, utan ansåge sig för det dåvarande böra godtaga de av skolöverstyrelsen föreslagna stipendiegrunderna att gälla för budgetåret 1945/46.

Enligt de anvisningar, som skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning efter samråd med varandra och med lantbruksstyrelsen utfärdat rörande tillämpningen av kungörelserna den 29 juni 1945 angående stipendier åt elever vid folkhögskolor (nr 569) respektive stipendier åt elever vid statsunderstödda kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning (nr 572), sker utdelningen av förevarande stipendier efter i huvudsak följande grunder.

Vid prövning av elevernas stipendiebehov tages i första hand hänsyn till föräldrarnas beskattningsbara belopp för statlig inkomst- och förmögenhets-skatt varjämte beaktas övriga faktorer, som kunna inverka på elevens ekonomiska förhållanden under kursvistelsen.

Vid förstahandsprövningen utgår överstyrelsen från nedanstående skala. Det belopp, som erhålles härvid, kallas grundbelopp.

Föräldrarnas senast upptagna beskattnings- bara belopp kronor	Beräknat grund- belopp per månad kronor
0	75
1— 200	70
201— 400	65
401— 600	60
601— 800	55
801—1 000	50
1 001—1 200	45
1 201—1 400	40
1 401—1 600	35
1 601—1 800	30
1 801—2 000	25
2 001—2 200	20
2 201—2 400	15
2 401—2 700	10
2 701—3 000	5

Föreslagen höjning av stipendierna.

Under hänvisning till 1945 års riksdags förutnämnda uttalanden samt till det ytterligare uttalande i frågan, som riksdagen gjorde vid behandlingen av proposition nr 74 angående studiehjälp åt landsbygdens ungdom ha *skolöverstyrelsen* och *överstyrelsen för yrkesutbildning* föreslagit en ytterligare höjning av stipendiebeloppen, varigenom stipendium i högsta behovsgraden skulle kunna utgå med högst 90 kronor per elev och månad. Förslaget har utformats i anslutning till den av riksdagen beslutade höjningen av stipendiebeloppet till inackordering åt landsbygdsungdom från av Kungl. Maj:t föreslagna 675 kronor till 800 kronor för läsår, motsvarande omkring 90 kronor för läsmånad.

Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund har anhållit, att maximibeloppet för nu ifrågakvarande stipendier måtte fastställas till 100 kronor samt att vissa ändrade grunder måtte tillämpas vid stipendiernas fördelning. I sistnämnda hänseende anföres bland annat följande.

Det är vår bestämda uppfattning, att högsta stipendiet bör tilldelas ett långt större antal elever, än som hittills varit fallet. Vi anse sålunda, att i första hand alla de elever, som äro att hänföra till de s. k. andra och tredje behovsgraderna, böra komma i åtnjutande av maximibeloppet. Om föräldrarnas beskattningsbara inkomst stannar vid 750 kronor, torde denna inte, utom i de fall den bland annat grundar sig på innehav av förmögenhet av viss storleksordning, vara ägnad att ställa eleven i en så fördelaktig ekonomisk ställning under vistelsen vid folkhögskola eller yrkesutbildningsanstalt, att det av denna anledning finnes något rimligt skäl att utdela reducerat stipendium.

I detta sammanhang kan man också ifrågasätta lämpligheten utav att binda stipendieberäkningen vid föräldrarnas beskattningsbara belopp till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt. Särskilt folkhögskoleeleverna rekryteras ofta ur årsklasser, som redan ha egen inkomst. I dessa fall spelar föräldrarnas ekonomiska ställning ingen avgörande roll, såvida den inte antingen är så svag, att vederbörande elev med en del av sin arbetsinkomst bidragit till deras försörjning, eller den är så god, att bidrag från föräldrarnas sida till skolvistelsen direkt kunna anses vara motiverade. Större hänsynstagande till ungdomarnas egen ekonomi är därför att rekommendera vid stipendiegivningen.

Departementschefen har anfört följande.

Som av den föregående redogörelsen framgår, ha skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning i anslutning till 1945 års riksdags ställningstagande till förevarande och andra stipendiefrågor föreslagit en höjning för nästa budgetår av stipendierna vid folkhögskolorna och yrkesundervisningsanstalterna, varigenom maximibeloppet för dessa stipendier skulle utgå med 90 kronor för elev och månad mot 75 kronor för innevarande budgetår. Förslaget skiljer sig från vad jag i det föregående förordat beträffande stipendier åt elever vid vissa högre läroanstalter främst i två hänseenden, nämligen dels däri, att någon ändring av stipendiegrunderna i riktning mot grundbelopp och tillägg icke ifrågasatts, och dels däri, att stipendierna föreslagits skola utgå med ett lägre maximibelopp för månad räknat än nyssnämnda stipendier.

Vad beträffar uppdelningen av stipendierna i grundbelopp och tillägg må framhållas, att denna anordning främst motiverats av den beträffande ifrågasvarande läroanstalter framträdande motsättningen mellan begreppen skolort och icke skolort. Då detta förhållande icke med samma styrka gör sig gällande i fråga om folkhögskolorna och yrkesskolorna, finnes, såvitt jag nu kan bedöma saken, ingen anledning att för ifrågasvarande stipendiers vidkommande för närvarande förorda införandet av samma system. Jag ämnar emellertid ägna detta spörsmål fortsatt uppmärksamhet och får måhända anledning att till ett kommande budgetår återkomma till denna fråga.

Vad därefter angår stipendiebeloppens storlek vill jag erinra, att vid folkhögskolorna i regel och vid yrkesskolorna i stor utsträckning råder internat-system, vilket möjliggör relativt låga inackorderingskostnader. Kurserna äro dessutom vid folkhögskolorna och i viss utsträckning även vid yrkesskolorna relativt korta. Vid yrkesskolorna tillkommer därjämte möjligheten för eleverna att i viss omfattning få arbetspremier. Då på grund av dessa omständigheter kostnaderna för eleverna vid folkhögskolorna och yrkesskolorna på det hela taget ställa sig relativt lägre än vid de högre läroanstalterna, synes det enligt mitt förmenande också motiverat, att stipendierna vid de förra anstalterna sättas lägre än vid de senare. Jag vill understryka, att jag kommit till denna slutsats med hänsyn till det faktiska läget och icke såsom följd av ett underskattande av den praktiska utbildningens betydelse. Då med ett maximibelopp av 90 kronor det av riksdagen anförda önskemålet, att helt obemedlade elever borde kunna få alla sina kostnader täckta genom stipendier, torde bli i huvudsak tillgodosett, har jag ansett mig kunna ansluta mig till förslaget i detta avseende. Jag förordar alltså, att maximibeloppet i högsta behovsgraden sättes till 90 kronor, motsvarande en höjning med 20 procent, samt att i anslutning därtill stipendierna även i näst högsta och lägsta behovs-

graderna i motsvarande mån höjas, alltså i den förra behovsgraden från 50 till 60 kronor och i den senare behovsgraden från 25 till 30 kronor.

Det torde jämväl i fortsättningen få ankomma på skolöverstyrelsen respektive överstyrelsen för yrkesutbildning att fastställa de närmare grunderna för stipendieutdelningen. Jag förutsätter därvid, att någon skärpning av de nu tillämpade fördelningsgrunderna icke kommer till stånd, utan att i anslutning till mitt förslag en effektiv förbättring av stipendieförmånerna i olika behovsgrader kommer de behövande eleverna till godo.

I samband med min anmälan av frågan om statsbidrag till yrkesutbildning av sjöfolk av manskapsgrad m. m. (propositionen nr 8 till innevarande års riksdag) har jag förordat, att stipendier till elever vid sjömansskolor skola utgå enligt samma grunder som vid annan yrkesutbildning, ävensom att sjöman därjämte skall kunna erhålla nedsättning till hälften av sina resekostnader till och från kursorten. I enlighet härmed torde stipendiebeloppen även i dessa fall böra bestämmas i enlighet med vad jag i det föregående förordat. För ändamålet torde det i riksstatsförslaget med beräknat belopp upptagna förslagsanslaget till stipendier åt elever vid sjömansskolor för nästa budgetår böra uppföras med det beräknade beloppet, 50 000 kronor.

Såsom av punkten 292 i årets åttonde huvudtitel framgår, har det alltsedan år 1935 i viss begränsad omfattning varit möjligt för svensk ungdom att bibehålla stipendium vid studier vid folkhögskola i något annat av de nordiska länderna. Ehuru tidigare räknats med en viss reciprocitet härvidlag, har jag för nästa budgetår på grund av de för närvarande rådande särskilda förhållandena ansett mig böra tillstyrka, att ett antal svenska folkhögskolestipendier ställes till förfogande för sådana elever från ifrågavarande länder, vilka studera vid svenska folkhögskolor. Beträffande grunderna för fördelningen av stipendierna vid detta utbyte av folkhögskoleelever torde jag få hänvisa till nämnda punkt i huvudtiteln. Kostnaderna för ifrågavarande stipendier, vilka, som jag i anförda sammanhang framhållit, böra bestridas från förevarande stipendieanslag vid folkhögskolorna, torde icke behöva föranleda någon uppräknig av det för nästa budgetår beräknade anslaget.

Beträffande yrkesutbildningen har Kungl. Maj:t genom särskilda beslut den 5 mars 1943 och den 24 mars 1944 förklarat hinder icke möta för de statsunderstödda skolorna för yrkesundervisning att såsom elever mottaga danska och norska flyktingar till ett antal av högst etthundra av vardera gruppen, dock endast i den mån plats kunde beredas dem utan förfång för svenska in-trädessökande samt utan att statsverket därigenom åsamkades ökade kostnader för inrättandet av nya läraravdelningar. Överstyrelsen för yrkesutbildning har nu framhållit, att möjligheter även framdeles borde finnas för mottagande i svenska yrkesskolor av ungdom ej blott från Danmark och Norge utan även från övriga nordiska länder, samt föreslagit, att stipendier därvid skulle kunna utgå efter samma grunder som för svenska elever. Jag ansluter mig till tanken att visst utrymme vid svenska yrkesskolor beredes åt ungdom från övriga nordiska länder och att stipendier härför ställas till förfogande. Dessa torde få utgå enligt grunder, som fastställas av Kungl. Maj:t, dock med högst 90 kronor för månad. Ehuru även i detta fall i princip synes böra förutsättas ömsesidighet, tala emellertid enahanda skäl som beträffande folkhögskolorna för att ej för närvarande uppställa sådana krav. Jag tillstyrker därför, att för nästa budgetår ett visst antal, förslagsvis högst etthundra, svenska yrkesskolstipendier ställes till förfogande för elever från övriga nordiska länder. Samtidigt torde även ett visst antal,

förslagsvis högst trettio, stipendier böra avses för svenska ungdomar, som önska studera vid yrkesskola i något av ifrågavarande länder. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda de ytterligare föreskrifter rörande nu angivna stipendier, som kunna befinnas erforderliga. Kostnaderna torde böra bestridas från vederbörande stipendieanslag.

I *motionen I: 279* samt de likalydande motionerna *I: 276* och *II: 428* framhålles, att stipendiemaximum borde höjas till 100 kronor. Beträffande den i förstnämnda motion anförda motiveringen härför hänvisas till den i det föregående lämnade redogörelsen. I motionerna *I: 276* och *II: 428* erinras, att motionärerna i anledning av propositionen nr 113 förordat en höjning av stipendiebeloppet åt elever vid lägre lantbruksundervisningsanstalter till 100, 70 och 35 kronor i respektive behovsgrader. Motionärerna anse, att denna höjning även bör komma elever vid folkhögskolor och verkstads-skolor till del.

I *motionen I: 280* anföres, såvitt nu är i fråga, följande.

Emot prövningen av stipendiebehovet hos elever vid yrkes- och folkhögskolor samt liknande undervisningsanstalter synes icke vara så mycket att invända. Den skala, som följes vid förstahandsprövningen för fastställande av det s. k. grundbeloppet, giver dock vid handen, att endast de elever, vilkas föräldrar totalt sakna beskattningsbar inkomst, erhålla det högsta beloppet.

Vår erfarenhet säger bestämt att många föräldrar, som ha ett beskattningsbart belopp på omkring 600 kronor, dock ha det så brydsamt i ekonomiskt hänseende, att de icke kunna lämna så stora månatliga bidrag till barn, som gå i t. ex. yrkesskola, vilket dock föräldrarna på grund av avdragen enligt nämnda skala måste göra, därest barnet skall få åtnjuta yrkesundervisning. Enligt vår bestämda mening böra inga avdrag göras å högsta stipendiebelopp, förrän föräldrarna ha en årlig inkomst av 600 kronor beskattningsbart belopp för statlig inkomst- och förmögenhetsskatt.

Departementschefen har på anförda skäl ansett sig icke för närvarande böra förorda införandet för folkhögskolornas och yrkesskolornas del av samma stipendiesystem, som föreslagits beträffande studier vid högre läroanstalter. I *motionen I: 279* har yrkats, att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t anhålla om fortsatt utredning angående möjligheten att erhålla enhetliga stipendiegrunder vid samtliga ungdomsskolor. Med hänsyn till att departementschefen meddelat, att han ämnade ägna spörsmålet om stipendiesystemet vid folkhögskolor och yrkesskolor fortsatt uppmärksamhet saknas enligt utskottets mening anledning att i skrivelse till Kungl. Maj:t göra särskild framställning i ämnet. I detta sammanhang vill utskottet — under betoning av önskvärdheten av att teoretiska och praktiska studier så vitt möjligt jämföras i stipendieavseende — framhålla, att i sådana fall, där internatsystem icke finnes infört vid folkhögskola eller yrkesskola, utan vederbörande elev är hänvisad till enskild inackordering, skäl torde

Utskottet.

föreligga för stipendieförmåner av samma storleksordning, som föreslagits beträffande elev vid det högre skolväsendet. Utskottet utgår ifrån att departementschefen även tager denna fråga under närmare övervägande. Med vad sålunda anförts torde motionen I: 279 — såvitt nu är i fråga — få anses besvarad.

Utskottet biträder departementschefens förslag, att maximibeloppet i högsta behovsgraden fastställas till 90 kronor för månad och att stipendierna i näst högsta och lägsta behovsgraderna höjas till respektive 60 och 30 kronor och anser sig icke kunna tillstyrka de i motionerna I: 276 och II: 428 samt I: 279 framställda yrkandena om höjning av stipendiebeloppen. Utskottet avstyrker även de i nämnda motioner gjorda yrkandena om härav föranledda anslagsökningar.

Departementschefen har ansett det jämväl i fortsättningen böra ankomma på skolöverstyrelsen respektive överstyrelsen för yrkesutbildning att fastställa de närmare grunderna för stipendieutdelningen ävensom förutsatt, att någon skärpning av de nu tillämpade fördelningsgrunderna icke komme till stånd, utan att en effektiv förbättring av stipendieförmånerna i olika behovsgrader komme de behövande eleverna till godo. Utskottet, som ansluter sig till detta departementschefens uttalande, vill med anledning av vad i motionen I: 280 — såvitt nu är i fråga — föreslagits med avseende å prövningen av elevernas stipendiebehov framhålla, att utskottet utgår från att vid ämbetsverkens utmätande av vederbörliga stipendiebelopp största möjliga hänsyn toges till de särskilda individuella förhållanden, som i de olika fallen föreligga. Med vad sålunda anförts torde motionen I: 280 i förevarande del få anses besvarad.

Vad departementschefen i övrigt i detta sammanhang anført och föreslagit har icke givit utskottet anledning till annan erinran eller annat uttalande än att utskottet förutsätter, att den föreslagna anordningen beträffande yrkesskolstipendier för elever från övriga nordiska länder icke skall utesluta ett fortsatt anvisande av medel till yrkesutbildning av flyktingar m. fl. från därför avsedda anslag under andra huvudtitlar.

Hemställan.

Under åberopande av vad utskottet sålunda anført får utskottet hemställa,

I. att riksdagen må i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen II: 438 samt med avslag å motionerna I: 276 och II: 428, motionen I: 279, i vad den icke avser utredning rörande stipendiegrunderna, ävensom motionen II: 418

1. medgiva, att stipendier åt lärjungar vid förutnämnda

läroanstalter må utgå i huvudsaklig överensstämmelse med av departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 8 mars 1946 förordade grunder;

2. till *Stipendier åt lärjungar vid högre läroanstalter* för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 4 500 000 kronor, varav högst 2 500 000 kronor må användas till behovsprövade stipendier;

3. till *Stipendier för studier genom korrespondens och vid enskilda realskolor med kombinerad undervisning* för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 225 000 kronor;

4. till *Statens studielån: Studielånenämnden* för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 50 000 kronor;

5. till *Folkhögskolor: Stipendier åt elever* för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 300 000 kronor;

6. till *Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Stipendier åt elever vid kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning* för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 800 000 kronor;

7. till *Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Stipendier åt elever vid centrala verkstadsskolor* för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 650 000 kronor;

8. till *Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Stipendier åt elever vid verkstadsskolor för viss arbetslös ungdom* för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 100 000 kronor;

9. till *Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Stipendier åt elever vid flygmekanikerskolan i Mölndal* för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 150 000 kronor;

10. till *Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Stipendier åt elever vid sjömansskolor* för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 50 000 kronor;

11. till *Folkliga musikskolan i Arvika: Stipendier* för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett anslag av 3 600 kronor;

II. att motionen I: 279, i vad den avser utredning rörande stipendiegrunderna, samt motionen I: 280 må anses besvarade med vad utskottet här ovan anfört.

Stockholm den 3 maj 1946.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Oscar Olsson, Lindström, Grünebo, Larsson, Heiding, Mannerskantz, Gustaf Karlsson, Petersson, Johan Eric Ericson, Rosenberg* och *Ragnar Bergh*; samt

från andra kammaren: herrar *Eriksson* i Stockholm, *Svensson* i Grönvik, *Ohlin, Bergström, Staxäng, Wallentheim, Lindholm, Åkerström, Sefve, Hoppe, Petterson* i Degerfors och *Onsjö*.

Reservationer:

1) av herrar *Oscar Olsson*, *Lindström* och *Johan Eric Ericson*, vilka ansett

dels att utskottets yttrande under rubriken Stipendier åt lärjungar vid högre läroanstalter (s. 21—23) bort hava följande lydelse:

»Såsom av — — — högre skolor.

Skolutredningens förslag — — — ifrågavarande stipendier.

Utskottet anser — — — 500 kronor.

Vad angår — — — kostnaden härför.

Behovsprövat stipendium — — — detta förslag.

Beträffande frågan — — — lärjungars studielämplighet.

I motionen — — — anses besvarad.

I likhet — — — modifiera villkoret.

Utskottet tillstyrker — — — högre läroanstalter.

Departementschefen har — — — klasserna 5—6. Då departementschefen anfört vägande skäl för att återhållsamhet iakttages med stipendier åt lärjungar i realskolans begynnelseklasser — vilka lärjungar äro endast 11—13 år gamla — och därför förordad att behovsprövat stipendium icke skall utgå till lärjungar i klasserna 1⁴ och 1⁵—2⁵, torde samma skäl kunna åberopas för att icke det utjämnande grundstipendiet skall utgå till dessa lärjungar. Därtill kommer också risken för att annars åtskilliga landsbygdspföräldrar i iveren att så tidigt som möjligt tillförsäkra sina barn tillträde till realskolan skulle kunna lockas att låta dem sluta i hembygdsskolans fjärde folkskoleklass för att söka sig in i en femklassig realskola på annan ort. Utskottet anser därför för sin del att icke heller det utjämnande grundstipendiet skall utgå till lärjungar i dessa klasser. Därmed torde också yrkandet i motionen I: 279, i vad det avser läroverksstipendier för klasser motsvarande folkskolans klasser 5—6, vara tillgodosett.

För nästa — — — framställda förslag;»

dels ock att utskottets hemställen bort hava följande lydelse:

»I. att riksdagen må i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna II: 438 och I: 279, den sistnämnda i vad den icke avser utredning rörande stipendiegrunderna, samt med avslag å motionerna I: 276 och II: 428 samt II: 418

1. medgiva, att stipendier åt lärjungar vid förutnämnda läroanstalter må utgå i huvudsaklig överensstämmelse med av utskottet förordade grunder;

2. till *Stipendier* — — — 3 600 kronor;

II. att motionen — — — ovan anförd;»

2) av herrar *Wallentheim* och *Petterson* i Degerfors;

3) av herr *Gustaf Karlsson*;

4) av herrar *Petersson* och *Ohlin*.